

I en brudskrift från 1707 kväder t. ex. RUNIUS:

Ein teutscher trunck wein,
 gewachsen am Rhein,
 die welsche violen,
 frantzösische bein;
 man möcht auch schon holen
 die tänzte von Pohlen,
 es reimt sich doch fein, etc.

Ock redan i början av 1600-talet finnes i Pär Brahes vis-bok noter till »Polensk dantz»; varmed jag ingalunda vill påstå, att dessa »polenska danser» varit, åtminstone musikaliskt sett, säxtondels- eller polonäspolskor. Ty vad namnet »polska» betecknar, är oftast synnerligen osäkert ock svävande. LINDGREN påpekar också mycket riktigt, att polonäsen (= »polskan») lånade sitt namn ej blott åt den äldre ringdansen, utan också åt hamburskan, »som med den egentliga eller polonäspolskan har ingenting gemensamt ens i fråga om melodibildning». Ja, jag vill tillägga, att den här i Sverge från medeltiden ännu bevarade långdansen,¹ där man dansar i en enda lång linje efter den persons ledning, som springer i teten — även den har fått namnet polska. Ordet »polska» säger då egentligen ingenting vare sig om dansens eller musikens beskaffenhet, alldenstund det använts för de mäst olikartade former. Men för att veta, vad det talas om, blir det för mig, som ser saken ej blott musikaliskt utan även från dansens synpunkt ock isynnerhet från täxternas, nödvändigt att närmare bestämma namnens betydelse. Ock då måste jag tyvärr i någon mån skilja mig från dem, som i musikaliskt avseende givit danserna namn.

Först ock främst måste jag, i motsats mot vad LINDGREN gjort t. ex. i uppsatsen »polska» i Nord. fam.-bok, från polska bestämt avskilja ringdanserna eller lekarna, ehuru dessa visserligen på några orter gått under namnet polska ock musikaliskt sett äro ungefär likartade. Men vidare kan jag icke håller gå in på att säxtondelspolskorna (= polonäserna) egentligast bära kallas »polskor» ock åttondelspolskorna (de av BAGGE ock LINDGREN s. k. »hamburskorna») endast oegentligt bära detta namn. Min mening är, att det rättaste vore att kalla just

¹ Då BAGGE identifierar hamburska ock »långpolska», så torde detta åtminstone från koreografisk synpunkt vara vilseledande ock olämpligt.

åttondelspolskorna för polskor ock säxtondelspolskorna för polonäser. Ock detta av flere skäl, men bland annat därför, att den svenska åttondelspolskan under namnet polska gått in i det internationella musikaliska medvetandet. Så karakteriserar GROVE i *Dictionary of Music* polska såsom »a national swedish dance, popular in West Gothland, something like a scotch reel in character». Ock han anför såsom prov på polska »Näckens polska», använd av THOMAS i operan Hamlet. Men denna »Näckens polska» är just en åttondelspolska, ursprungligen försedd med ord (varmed jag naturligtvis ej syftar på AFZELII dikt).

Men att polska använts såsom namn på en sjungen åttondelspolska ock ej på en säxtondelspolska, beror icke på en främmandes obekantskap med våra förhållanden, utan detta bruk har haft hävd även i Sverge. I norra ock västra delarna av Sverge är säxtondelspolskan (= polonäsen) sällsynt eller fullständigt okänd, men namnet polska på åttondelspolskan ock den därtill hörande dansen har varit synnerligen utbredd. LINDGREN påpekar själv, att MANKELL i sin musikhistoria haft för ögonen den art av polska, som mäst rör sig i åttondelar. Ock oupphörligt äro också sådana »polskor» upptecknade. J. OLSSONS *50 polskor från Värmland* tillhöra ju allesammans åttondelstypen, ock samma förhållande äger rum med de polskor, som meddelas av BOHLIN i *Folktoner från Jämtland* (Sv. landsm. II. 10).

För att ytterligare styrka brukets allmänhet — vilket är ett skäl i ock för sig att låta det bestå — skall jag anförå några äldre uttalanden:

Hos E. M. ARNDT heter det i hans *Reise durch Schweden im Jahr 1804* (III, s. 234): »Der schwedische bauer tanzt in der regel polnisch, aber mit mancherlei varianten und verschränkungen, die man anderswo nicht so kennt, und meistens mit schnellerem takt und grösserer heftigkeit als der teutsche. In den sprüngen vollends, in den raschen wendungen und gewandtem werfen der füsse, wie ich es besonders in Norrland gesehen habe, hat der tanz viel von dem stairischen und tyrolischen nationaltanz.»

Det är tydligt, att ARNDT menat en sprungen ock livlig dans, som troligen haft en åttondelspolska till melodi, efter säxtondelspolskan nästan ej förekommer i Norrland.

Att med polska oomtivistligt mäst menas den värmländska ock jämtländska åttondelspolskan, framgår i följande uttalande

av C. FORSSELL, *Ett år i Sverige* (Sthm 1827, s. 10): »Den vackra Hallingdansen, en som namnet utvisar, norsk nationalpolska (av Hallingssocken i Norge; dansas även i Jämtland ock Värmland. Den är en slags hastig vals med svåra, ofta konstiga brytningar ock av stor skönhet) får man [i Västerdalarne] se utföras med en förvånande ledighet ock vighet i språng ock rörelser.» Då FORSSELL ger namnet polska åt hallingen, så talar han ur svensk synpunkt, ty namnet polska torde ej vara känt av allmogen i Norge.

M. AXELSON säger i *Vesterdalarne* (Sthm 1855, s. 145): »Man dansade först 'kringhlut', ett slags polska mitt emellan västgötens ock småländingens slängpolskor.» Att detta »kringhlut» dansats till en åttondelpolska, torde vara visst.

Så mycket torde åtminstone vara oomtvistligt, att polska använts som benämning på dansen, varför en terminologi, som endast stöder sig på en musikalisk betraktelse, blir ensidig ock möjligen oriktig.

Men vad som för mig utgör det väsentligaste skälet att kvarhålla beteckningen polska för åttondelpolskan, det är att man oupphörligt träffar täxter till polskor. Men dessa polskor som äga täxt, äro åttondelpolskor. Säcktondelpolskan, uppkommen av polonäsen, är däremot ett instrumentalstycke, i regeln ej förenat med sång. Ord till verkliga polonäser finnas på ett par ställen i litteraturen omnämnda; men att musikens polonäskarakter kunnat bevaras, då den blivit försedd med täxt, därpå har jag endast lyckats finna två otvivelaktiga exempel, vilka jag själv upptecknat hösten 1897 i Skåne, varest polonäserna äro kanske talrikare representerade än annorstädes i Sverge.

Den rytmiska olikheten mellan säcktondels- ock åttondelpolskorna är av LINDGREN framhävd. I likhet med LINDGREN vill också jag betona, att fastän fjärdedelarna i den förra äro upplösta i säcktondelar, har dock säcktondels- eller polonäspolskan ett långsammare tempo, som ej skiljer sig i någon märkligare grad från polonäsens, vilkens takt egentligast kan kallas för en marschtakt. I motsats häremot står då åttondelpolskans hastigare sprungna takt. För att åskådliggöra, huru olikheten framträder, då täxter beledsaga musiken, må först den ena av de polonäser, jag upptecknat, meddelas:

Katten ock råttan möttes mitt uppå vä - gen. Katten tog råttan i famn,

satte na på sin vagn. Katten ock råttan skulle resa till gästbud.

Härmed kan nu jämföras t. ex. följande åttondelspolska:

Å hör du, Ka - ri, var har du va - ri? Du ä så mjö - lig på

ryg-gen din å din? Å ja ha va - ri i kvarn å ma - li å

bu - ri på - sen på ryg-gen min.

Polsktäxter till denna senare typ äro synnerligen vanliga, under det att jag, som nämnt, till melodier av den förra typen knappt känner mer än två oomtvistliga exempel.

Förklaringen till denna olikhet torde vara att söka i de bägge olika typernas skilda ursprung. GROVE, vars yttrande om polskan nyss anförts, säger om polonäsen, att den är »a stately dance of Polish origin»; den är »purely instrumental», till sitt ursprung ett rent instrumentalstycke, vilket gör dess »courtly origin» mycket sannolikt. I överensstämmelse härmed säger NIECKS, att »die ältere polonaise war ohne gesang».

Med LINDGREN håller jag sålunda före, att säxtondelspolskan är en polonäs. Såsom varande ett instrumentalstycke är polonäsen i regel icke förenad med sång. Polskan däremot är en sångdans ock visar sig därmed även vara en till sitt ursprung mera folklig dans. Huru vida ens denna

senare, musikaliskt sett, är till sitt första upphov en svensk uppfinning, må bli en senare fråga. Säkert är, att den i Sverige utvecklats ock blivit en svensk produkt.

Då sålunda i det följande polskor ock polsktäckter nämnas, så menas därmed de livligare, äldre ock mera nationellt färgade åttondelspolskorna.

Några uttalanden om sång ock ord till polskor torde först böra anföras. F. L. BORGSTRÖM säger i sin *Berättelse öfver en resa i Värmland 1845* (s. 98): »Spelmännen, själve livade ock livande alla omkring sig med de raska ock hurtiga Värmlandspolskorna, gnida nu med fördubblad iver sina fioler, ock alla de dansande börja slutligen att sjunga. Till flere av polskmelodierna äro nämligen ord satta.»

ANNA KNUTSON säger i uppsatsen *Kring Majstången* (Vårt Folk, Sthm 1894): »Spelmännen stämde upp en livande polska, men sången fick ändå icke fattas. Hela skaran sjöng, så det genljöd i backarne: 'Morstöser ä vi allihopa' o. s. v.» I dessa ord igänkänner man täxten till en åttondelspolska. P. A. SÄVE har i sina Gotl. saml. upptecknat en värser, vars melodi är ett »strike, d. v. s. en gammal gotländsk nationalpolska». Detta strike, vartill jag skall återkomma längre fram, är ej någon polonäs.

Många sådana exempel skulle kunna framdragas, men jag lemnar dem för att övergå till det viktigaste.

Den flitige ock samvetsgranne samlaren, metallarbetaren GUSTAF ERICSSON, yttrar i ett av sina många manuskripten: »Före 1830 skulle jag tro att till alla de brukliga polskor fanns täxt av en, två, tre eller flera värser, vilka icke alltid voro av hövisk art, men de voro ändå säkra igänkännings-tecken för en polskas transport eller för enskilt bevar. Av täxten bestämmes lätt taktens art. Varje spelman hade sin favoritpolska, ock var det något till spelman, så diktade han en, ock den blev då hans. I början spelades icke långa polskor, ty var ock en ville dansa, ock vid varje polskas upphörande så hade varje dansande par fått sin del tils vidare. Man dansade vanligast parvis, gosse ock flicka att börja med. Men då flera par intimerade sig med varandra, så famntog två par, ock kallades då detta korsdans; men till slut togo tre par ihop till s. k. stjärndans. Ett dansande par upptog då ett stort rum,

ty på männen stodo frackskörten vinkelrätt ut från ryggen, ock kjortlarna voro även färdiga att löpa bort.»

Så långt om polskan, från vilken E. skiljer »hamburgskan», som dansades så, att »de dansande parvis togo varandra under armarna ock nästan i polsktakt svängde sig kring golvet i vals-bana».

Därmed kommer jag närmare in på beskaffenheten av den sångdans, som jag vill benämna »polska». Enligt ERICSSONS beskrivning skulle den egentliga skillnaden mellan polska ock hamburgska vara den, att polskan dansas runt på ett enda ställe, medan man i hamburgskan oupphörligt rör sig framåt i smärre cirklar kring golvet, så som ju också »hambopolska» allmänligen dansas i salongerna.

En närmare beskrivning på polskdans lemnas av ANDERSSON i Sv. landsm. XIV. 2, s. 12 ff. Han kallar dansen för »slängpolska», varvid likväl är att observera, att den av honom skildrade dansen utförts till säxtondelpolskan eller polonäsen. Härvid torde det emellertid vara orätt att fästa för mycken vikt. Dansen kan mycket väl i ock för sig vara en äldre företeelse än musiken, som, ehuru av yngre datum, till denna äldre dans anpassats. Jag har anledningar att tro, att så värligen har varit förhållandet.

»Slängpolskan», säger förf., »vår gamla nationaldans, var före runddansernas tid den dans som huvudsakligen användes av allmogen i Skåne. — Att beskriva, huru en äkta gammal polska dansades, är hart när omöjligt. Man är numera ej i tillfälle att se den dansas, då ju med all sannolikhet ingen av nu levande generation riktigt kan dansa polska. De invecklade stegen, som till ock med kunde markera säxtondelarna, de hastiga rörelserna, allt krävde övning, uthållighet ock kraft. Ehuru de dansande svängde om på ett ock samma ställe, behövdes så stort utrymme, att i allmänhet endast ett par kunde dansa åt gången. Då reprisen spelades första gången, svängde de dansande, hållande varandra i händerna, åt vänster. Under sista takten i reprisen släppte de varandras händer ock gjorde var för sig en svängning runt, med klappningar ock stampningar markerande taktens båda sista fjärdedelar. Det var under denna sväng som drängarna, sedan de fått händerna fria, understundom passade på att lyfta lite i sina 'vrielavsböjsor', vilka gärna ville

glida ned i följd av den häftiga rörelsen.¹ Andra gången reprisen spelades, svängde man åt höger, ock andra reprisen dansades på samma sätt, blott att de dansande nu höllo varandra om livet.»

Hamburgskan åter beskrives av ANDERSSON på samma sätt som av ERICSSON: »Körepolskan» — horrepolska, svingedans, »runtenom», sväng, bugadans o. s. v. — »är samma dans», säger förf., »som i BAGGES indelning benämnes långpolska eller hamburgska. — I körepolskan beskriva de dansande paren, hållande varandra om livet, mindre cirklar ock föras härunder stugan runt.»

Med ERICSSONS ock ANDERSSONS beskrivningar torde dessutom böra jämföras några mindre utförliga omnämnanden. Så t. ex. säger A. T. SNÖBOHM, *Gottlands land och folk* (Örebro 1871, s. 329): »Den officiella dansen är polskan. Varje gång ett par är uppe på golvet ock tar en sväng, kallas att 'sno'. De två första danserna tillhöra skaffarefolket ensamt ock kallas 'skaffaredansen' — det är 'polskor'. Paren sno tvänne gånger i var polska, ett par i sänder.»

M. G. CRÆLIUS i *Tunaläns, Sefvede och Asbolands Häraders Fögderie* (Kalmar 1774) skildrar danserna vid ett bröllop s. 423: »Spelemännen inställa sig ock börja med violiner uppmuntra till dans, då prästen tager upp bruden ock dansar med henne en polska samt när han slutar säger till brudgummen: jag

¹ Det är möjligt, att detta liksom hört till dansen. I *Runa* 1850 (s. 27) meddelar DYBECK en s. k. Delsbovisa:

Ta dej en Dellboska,
bli sen en Dellbo!
Häj, kiffsan på killer-bixan,
sax kilar i luvo.

I *Runa* (folio) 1865 (s. 83) meddelas sedermera en variant till visan:

Ta dej en delboska,
ta dej en delbo,
hej, kiffsa på killerbixa, m. m.

Ock så tillägges: »Icke länge sedan dansades denna s. k. Delsbovisa i Högs socken. — Sedan man tillräckligt snott ock upprepat dessa värser, släppte de dansande varandras händer, ock så började pojarna att hissa opp byxorna, vilket delbon kallar att 'kiffsa bexan'. Det bör dock observeras, att denna rörelse enligt beskrivningen här utfördes under häftig ringdans.

dansar Er till, varefter prästen ännu svingar om en dans med bruden, ock när den är slutad, lemnar hänne till brudgummen, vilken på sätt som prästen dansar två dansar med bruden ock, innan han börjar andra dansen, säger till den förnämste i laget, brudens eller sin egen fader: jag dansar Er till. På samma sätt dansa alla manfolken sedermera med bruden» o. s. v.

I *Beskrifning öfver Laholms prosteri 1796* säger P. OSBECK (s. 24): »På ett bröllop har jag blivit varse följande ordning vid dansen. Brudgummens broder dansade först två polskor med en ock samma piga; sedan stötte han på en annan dräng, som skulle göra likaledes; åter bjuder en dräng upp en piga till två danser» o. s. v.

FR. W. SCHUBERT yttrar sig i *Resa genom Sverige åren 1817—1820* (II, s. 238): »Efter insamlingen begynnes dansen, vilken prästen öppnar med bruden ock hans fru med brudgummen, varefter den förra förer bruden till sin unga hälft. Sedan dansar en var av manspersonerna med bruden ock en var av händes kön med brudgummen. Denna dans är alltid polska.»

ERIK BORE, *Bärgsmanslif i början af 1800-talet* (Sv. landsm. V. 7, s. 21) anför: »Nu började bröllopsdans. Bruden dansade första dansen (polska) med prästen, den andra med brudgummen ock sedan med brudgummens släktingar. — Första dagen dansades polskor ock valser. Andra dagen förekom även hampurska ock kadrill.»

E. G. W. säger i *Gamla minnen från Delsbo och Bjuråker* (Gefle 1893, s. 149): »Därefter vidtog dansen. Först dansade då brud ock brudgum två polskor, därefter dansade hon med prästen ock så med var ock en av gästerna. Så togs en långring med bruden inuti.»

Måhända är det samma slags bruk av pardans som RUSSWURM syftar på, då han i *Eibofolke* (Reval 1855, § 285) skriver: »So beginnt der tanz. Wenn der bräutigam zuerst die braut zum tanze führt, singt man:

Haskaia, karalaia,
Hår mann mä sina aia.»

Men visserligen säger ej RUSSWURM dansens namn vara polska.¹

¹ Någon dans, som kallas polska, finnes ej nämnd från Estland, men väl åtskilliga dansstrofer, som förmodligen sjungits till dylik

F. AROSENIUS i *Beskrifning öfver provinsen Dalarne* (1862—68) tyckes syfta på något liknande, då han yttrar om en bröllopsdans i Rättvik: »Brudgummen skall först dansa tre lekar (polskor) med bruden.»

Av alla dessa uttalanden, vilka torde vara rätt pålitliga, framgår sålunda, att polska varit en pardans, som utförts hälst vid högtidliga tillfällen av ett enda par i sänder, att den har varit en dans i vilken paret svängt runt, samt att svängningen sannolikt har skett på en enda fläck, med två eller flera repriser. Men den dans, vars enklaste grunddrag varit sådana, har med största sannolikhet funnits i Sverige, innan namnet polska fick någon vidare utbredning, ock har då dansats under andra, mera nationella namn såsom »höglorven» i Vingåker ock »låten» i Dalarna.

DYBECK skildrar i *Runa* 1842 (2, s. 65) på följande sätt den förra av dessa sist nämnda danser:

»Det är en gammal sed nästan i hela Sverige, att det dansnöje, som på landsbygden anställes å första bröllopsdagen, begynnes på det sätt, att bruden framträder till prästen, niger ock med honom dansar en polska. (I några trakter av Blekinge ock måhända flerstädes dansas likväl den första polskan av bruden ock den s. k. talmannen, samt den andra av bruden ock brudgummen. Med var ock en av dem dansar hon polskan tvänne gånger å rad). Härefter vänder sig bruden till brudgummen, med vilken hon efter förnyad nigning dansar andra polskan. Tredje polskan dansas av bruden ock prästens fru. Under dessa danser håller sig det övriga laget stilla på sina bänkar, men efter dem bliva paren flere. Denna första dans av präst ock brud är i Vingåker socken benämnd **höglorven** ock har haft egna ord ävensom melodi. Av några stycken utav innehållet, som av en ock annan äldre i församlingen lärar bibehållas i

dans. Det är sålunda endast namnet som saknas. Esterna ha, såsom framgår av NEUS, *Ehstn. Volkslieder* 103 E—H, översatt svenska ringdansvisor, ock korta strofer finnas som nämna »svensk dans», t. ex. följande i tysk övers. (s. 381):

Seid gegrüsset, Steffen!

Morgen woll eintreffen,

morgen haben wir schwed'schen tanz.

minnet, inhämtas, att det innefattat ett något fritt skämt över bruden, bland annat tillvitelser för begångna ungdomsfel ock dylikt.»

Höglorven, som av DYBECK kallas en polska, överensstämmer sålunda med vad förut citerade författare skildrat under namn av polska. Tvänne olika melodier till dansen meddelas, av vilka den ena visserligen har något tycke av polonäs, men den andra icke det allra minsta.

En polskartad dans, i den mening polska här tages, är också låten.

»Låt» förekommer i den allmänna betydelsen av »melodi» i sådana sammansättningar som danslåt, gånglåt (marsch), vallåt, barnlåt ock hornlåt. Men i Dalarne begagnas häst ordet »låt» i ock för sig såsom namn på en kortare dansmelodi av polskartad natur med dess tillhörande dans ock täxt. Med »låt» sammanfaller understundom »lek» (så t. ex. tyckes det varit förhållandet i Rättvik). Men skiljas dessa ord till sin betydelse, så betecknar »lek» detsamma som »ringdans» ock »låt» en polskartad dans. Särskilt är det så i Leksand, där jag noggrant undersökt förhållandet. »Låt» betyder där en dans dansad av ett enda par, på det sätt att en karl ock en kvinna fatta varandra om livet ock svänga runt på ett enda ställe, först åt det ena hållet ock så åt det andra. Men härmed äro åtskilliga omständigheter förenade, som erbjuda ett särskilt intresse, emedan de visa slående paralleller till den förut skildrade dans, som utföres till schnaderhüpfeln ock dess melodi.

Låten dansades i Leksand egentligen endast vid mera högtidliga tillfällen ock egentligen endast av ett par i sänder, nämligen av den karl, som genom en mindre betalning till spelmannen åt sig utvärkade den rätten, samt av den kvinna, som han åt sig valde. Karlen gjorde ett språng fram till spelmannen ock skulle då slå bägge klackarna i golvet framför denne ock i detsamma kasta till spelmannen hans betalning (vanligen en plåt). Då många spekulanter funnos, bjödo de över varandra. Detta kallades att »köpa låten». Spelmannen stämde så upp låten, ock det dansande paret svängde runt på en enda fläck, nämligen på golvet alldeles framme vid spelmannens plats. Spelmannen beledsagade vanligen sin musik med sång, vilkens ord mången gång torde hava varit improviserade ock hava

handlat om det dansande paret.¹ Dock äro uppgifterna härom något svävande, i det att än de dansande själva påstås ha deltagit i eller sjungit sången, än någon annan skall ha suttit vid spelmannens sida ock sjungit orden till dansmelodien. En gammal spelman i Ore socken, som spelade för mig, sjöng först själv orden ock spelade sedan dansen på fiolen, då åtskilliga fiolfigurer utsmyckade melodien. Troligast är väl, att bruket varit i detta avseende växlande, beroende på omständigheterna.

Egentligen skulle, som sagt, endast den dansa, som köpt låten. Men det hände ofta, att även andra par passade på tillfället att dansa efter den uppspelade låten. Dessa sades då »stjåla låten», men den som köpt den, sades ha »fördansen», ock det låg en särskilt djup betydelse i vilken flicka fördansaren valde. Flickan sades »få låten», ock detta var en viktig tilldragelse i hennes liv. Då mannen ej ville uppenbart visa, vilken som var den utvalda, bjöd han upp tvänne flickor till dans på en gång, då de alla tre svängde runt.

Härmed bör nu jämföras dels ock isynnerhet ERICSSONS nyss anförda skildring av polskdansens, varvid han också omnämner, att flere par kunde fatta varandra om livet ock dansa samtidigt, dels också STROLZ' skildring av schnaderhüpfeln ock tillhörande dans. Jag påminner då om uttrycken »einen tanz anfrühmen (bestellen)». För den betalning, som erlades, fick »jedes paar für sich allein tanzen, und die andern warten». Det påpekades, också, att den dansande efter erläggandet av betalningen uppstämde sin självvalda melodi, sin schnaderhüpfel, varvid musiken ackompanjerande föll in. Likheten mellan de svenska ock sydtyska danserna tyckes sträcka sig ännu längre, att dömma av denna schnaderhüpfel från Kärnten:

Und den tanz han i zahlt,
und das tanzl g'heart mein,
der ma nachtanz'n wollt,
un der that mi erst g'frein.

¹ Härmed överensstämmer en anteckning i ARWIDSSONS ms., där det talas om »ett nu mer icke allmänt bruk, att spelmannen betackar var ock en i laget särskilt med en värs, till innehållet lämpad efter föremålets ålder, kön o. s. v. Om en sockenspelare i Västmanland yttrade vid ett sådant tillfälle en hustru: 'Ja, si Olle Arpe, han ä go te göra e visa för flicka, inna han väl får syn på kokse.'»

Jämför också DYBECKS yttrande ovan vid tal om höglorven.

Även följande kan observeras:

Den tanz han i zalt,
und an zal i wiedar;
der was mir nachtetanzt,
den schlag i niedar.

Detta »nachtanz'n» om den, som på ett orättfärdigt sätt vill dansa på en annans bekostnad, står tydligen mycket väl tillsammans med det svenska uttrycket »fördansen» om den som köpt låten. De två uttrycken komplettera ock förutsätta varandra ock tyckas häntyda på en ganska detaljerad likhet i avseende på uppträdandet av dessa danser ock förloppet vid desamma. Möjligen kan det vara även dessa företeelser som ARNDT haft i tankarna, då han yttrar, att den svenska bonddansen hade »viel von dem stairischen und tyrolischen nationaltanz».

Att ordet **låt** sålunda använts för ett slags polskdans ock att denna beteckning varit bekant i större delen av Sverge, det intygas även av äldre ock yngre författare.

Till den skildring, jag själv ovan lemnat av låten, sådan den omtalas i Leksand ock Rättvik, må tillfogas ett par yttranden av F. AROSENIUS i *Beskrifning öfver provinsen Dalarne*. Om låtens förekomst i Rättvik heter det (I, s. 38): »Spelmannen rör fiolen ock spelar upp en låt, men ännu släppes fröjden icke fria tyglar. Brudgummen skall först dansa tre lekar (polskor) med bruden» o. s. v. Här identifieras sålunda låt, lek ock polska, vilket även jag funnit vara förhållandet i Rättvik. Om danserna i Leksand säger samme författare: »Bland danserna förekomma mäst polskor, valser, polketter ock den s. k. Leksandslåten, en för denna socken egendomlig dans». Av denna dans är det som jag ovan lemnat en skildring. Men vad själva det av AROSENIUS omtalade namnet beträffar, så är det namn på en bestämd melodi ock ej på själva dansen, som heter kort ock gott »låt».

Från Gottland anför SNÖBOHM (s. 343): »När steken inbäres, sker det under musik ock snart sagt dans.¹ Spelmännen dra till med en låt, som benämnes stejksrike; melodien liknar nästan en hastig vals ock går i tre fjärdedels takt». Här är sålunda »stejksrike» en art av låt, varmed må sammanhållas P. A. SÄVES

¹ A. A. HÜLPHERS säger i sin *Afhandling om Musik och Instrumenter*, Västerås 1773, att »seden att spela in steken på bonnbröllop är urminnes.»

förut anförda förklaring av »strike» såsom en gammal gottländsk nationalpolska.

Från Helsingland bevisas ordets förekomst av LENÆUS i *Delsboa Illustrata* (Sthm 1764, s. 207): »När spelmannen lyktar dansen ock nu antingen ställer strängarne eller betänker sig på en ny courant eller på en ny låt, som de här tala, så stå de till dans uppkomna paren så länge icke stilla att vänta på den följande dansen, såsom på andra orter är brukligt, utan de skrida allt fort par ock par så sakteliga på golvet omkring; ock i det samma spelmannen då stryker på fiolen upp den nya låten, äro de alla straxt i lustig omsvängning såsom tillförene ock hava så ingen tid förnött med krus ock onödiga komplimenter.»

Ordet »låt» såsom namn på dans omtalas ytterligare från Medelpad av L. P. DAHLGREN (Sv. landsm. I, s. 579, 581), där det heter, att »låten dansas» ock att »spelmannen har några tokroliga namn på låtarne, han kallar somliga polskor för Simsons klor» o. s. v.

Från Ångermanland kan hänvisas på ett rim hos Nordl. Barnv. s. 84, där det heter: »danse liten låt.»

Vidare har jag konstaterat ordets förekomst i ovan angivna bemärkelse i Värmland; ock slutligen har DJURKLOU gjort det samma för Närke, varom mera nedan.

Jag har förut yttrat, att ett av de äldre namnen för polska, i den mening jag tar detta ord, torde hava varit låt. Det tyckes också, som om det ej skulle vara möjligt att draga någon bestämd gräns mellan dessa begrepp. Av ERICSSONS beskrivning på polska framgår det, att han menat en dans, som sett ut just så som den låtdans, jag skildrat; ock av övriga citerade yttranden är det intet som talar emot ett dylikt antagande. Jag har anført bevis för att polskan är en sångdans, där sålunda melodierna hava täxter. Samma är förhållandet med låten. Melodier ock täxter, som annorstädes i Sverige gå under benämningen »polska» eller »lek», kallas i Leksand »låt». Dessutom ägde där det förhållandet rum, att täxten gav låten dess speciella namn (vilket för övrigt också är fallet med polskorna¹). En låt, vars täxt handlade om en ko eller

¹ Så t. ex. finnes hos BAGGE en »rovpolska»; hos N. ANDERSSON har en »roepolska» täxt, ock denna täxt handlar om att själa rovor. Täxten har jag i flere varianter, varav en upptecknad såsom »låt» i Leksand.

en get, kallades sålunda »kolåten» eller »getlåten» eller något dylikt; varav upptecknare understundom låtit förleda sig att anse sådana visor för vallkväden. Jag tecknade i Leksand upp en sådan låt, som kallades »killingdansen»; dess täxt var följande:

Å en gång mött ja tre gammal jänter,
 å en gång mött ja tre å trätti;
 å tre gingo, å tre springo,
 å tre trave därätter.

Namnet »killingdansen» (l. »källingdansen») torde därför beteckna endast, att täxten handlar om »gammal jänter», d. v. s. »käringar». Denna strof förekommer tämligen vida spridd i olika landsändar, men brukar alltid upptagas bland »gåtor». Så ock hos DJURKLOU, *Nerikes folkspråk och folklif* (Örebro 1860) i följande form:

Ett varv så såg ja tre käringar,
 å ett varv så såg ja tre å trätti;
 å tre red,
 å tre gned,
 å tre trattad bakätter.

Men om denna gåta anmärker nu DJURKLOU i en not, att den »sjunges även ock tillhör då den stora mängd av 'vistumpar' eller 'låtar', bestående av blott en värs, vanligen i marsch- eller polsktakt (gånglåtar, danslåtar), som så ofta förekomma bland allmogen.»

Det är just i denna betydelse som jag vill använda ordet »låt», nämligen såsom enstrofig dikt till dansmelodi.¹ Ock i denna bemärkelse är låten då ej blott täxt till själva låtdansen, där denna ännu förekommer, utan även till därmed likartade eller identiska danser såsom polskor, hamburskor, striken m. m. Men nu är förhållandet det, att de enstrofiga

¹ Då DJURKLOU säger, att även marscherna ha blott en strof, så har jag ej kunnat finna detta riktigt. Marscherna äro hela visor. — Det torde kanske böra särskilt påpekas, att jag kommit till min uppfattning av låten alldeles oberoende av DJURKLOU, vilkens tämligen undgängömda notis först föll mig i ögonen långt efter sedan jag kommit till det resultat, att »låt» vore det lämpligaste namnet på svensk enstrofig dikt.

dikter, som på vissa ställen sjungas till polskor ock låtar, de uppträda på andra ställen såsom ringdansvärser. Ock detta gäller icke blott täxten utan även musiken, så att en melodi kan uppträda både som ringdans ock som polska. Härpå skola ett par exempel anföras.

ERICSSON, som upptecknat både ringdansvärser ock polsktäckter, upptar bland de sistnämnda t. ex. följande (ms. i Sthm):

När ja dansär med min lilla vän,
då får di andrä ont i magen,
då säger di: »Vad ska du med den,
som har en annan uti hogen?»

Järtat det hoppar uti mej
alldeles som stektä munkär;
å inte vet ja, vad di vill med mej,
men nog så hör ja, vad di glunkär.

Kärleken står imilla dej å mej
som vattne uti gistnä bunkär;
å inte vet ja, vad di vill med mej,
men nog så vet ja, vad di glunkär.

Dessa strofer träffas i mer eller mindre varierad form många gånger upptecknade, vanligen såsom ringdansvärser. Den första ock tredje återfinnas bl. a. hos Arw. III, s. 301 i visan »Det står ett träd på min faders gård», som här förut är avtryckt.

På samma sätt förhåller det sig med följande strof, vilken ERICSSON upptager såsom polska, men vilken annars anges som ringdansstrof:

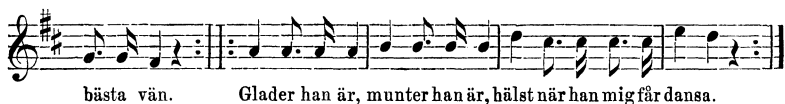
Inte kan jag te min vän komma,
varken åka, rida eller gå;
ja ska vänta te den ljuva sommar,
när som ångfartygen börja gå.

Denna strof finnes upptecknad som ringdans t. ex. av EVA WIGSTRÖM (Folkdiktn. s. 304) sålunda:

Dagen lider, ock solen skrider,
ock stjärnorna de tändas upp igän;
men inte kan jag till vännen komma,

nej varken åka, rida eller gå;
 men jag får vänta till sol ock sommardag,
 då jag seglar över böljan blå.

Att delvis samma täxter kunnat användas dels till danser sådana som låten eller polskan, dels till lekar eller ringdanser, är naturligtvis så mycket mindre underligt, som det knappast torde vara möjligt att i musikaliskt avseende angiva någon bestämd skillnad mellan dessa två huvudslag av dans. Många lekar eller ringdanser hava visserligen $\frac{2}{4}$ eller $\frac{4}{4}$ takt, men de allra flästa $\frac{3}{4}$ ock samma rytm som polskorna. V. CARLHEIM-GYLLENSKIÖLD har i *Visor ock melodier* (Sv. landsm. VII. 7, nr 138) upptecknat en lek, vars ord ock melodi äro följande:

Men bland polskorna i samma samling (nr 153) förekommer samma melodi, såsom utg. själv påpekar, i en variant, som är ganska obetydligt avvikande:

Bland ANDERSSONS skånska melodier finnes en s. k. »körepolska», varmed betecknas detsamma, som annars kallas hamburska. Denna körepolska med åtföljande täxt (nr 81) låter så:

Men får jag brännevin, so bler ja munter, så skaja ro - - a er alli-hop.

Denna strof med tillhörande melodi i något varierad form är upptecknad bland en samling ringdansvärser i *Filikromen* (VII: 10). Ock hos EVA WIGSTRÖM (Folkdiktn. s. 305) finnes den som slutstrof i en visa, som angives vara en ringdans ock innehåller ungefär samma strofer som i »Filikromen».

Då sålunda exempel kunna uppvisas på att såväl ord som musik användes växelvis till de danser, som ovan behandlats, så torde det vara olämpligt att i en samling av låtar taga danssättet till indelningsgrund ock till olika avdelningar föra sådana strofer, som uppgivas vara använda än till det ena än till det andra slaget av dans.

Även i Norge ock Danmark träffas täxter till danser, som närmast kunna hänföras till samma huvudart som de svenska polskorna eller låtarna. I Norge finnes, som sagt, knappast namnet »polska», men vissa norska danser hava, såsom i det föregående uppvisats, av svenskar blivit kallade polskor, varigenom deras inbördes likhet i någon mån vitsordas. De som ligga närmast att taga i betraktande äro halling ock springdans, av vilka dock den förstnämnda stundom har $\frac{2}{4}$ takt ock därigenom skiljer sig från de ungefär likartade svenska danserna. Springdansen åter är i musikaliskt avseende nära besläktad med de svenska triolpolskorna. Till bägge dessa norska danser träffas täxter, om ock kanske mindre ofta upptecknade. Exempel ses i LINDEMANN'S *Norske Fjeldmelodier*.

Uppenbart mera analoga förhållanden finna vi i Danmark. RASMUS HANSEN säger t. ex. i *Gamle minder fra det syttende og attende aarhundrede* II, s. 175: »Vi fik os nu allerførst nogle raske danse for at faa varme i kroppen. Spillemanden gned lidt på strængene, og de der kunde sang med». Ojämförligt mycket viktigare än dessa ord, som ju i alla fall intyga sångens förning med instrumentalmusik ock rask dans, är ett uttalande av en gammal man i Gjendrup i ett brev till H. F. FEILBERG.¹ Såsom svar på några frågor av FEILBERG skriver han

¹ Meddelat av brevmottagaren.

bl. a.: »Vil du tigge meel o. s. v. Det er ingen vise, men kun begyndelsen paa en polskdans. Den gang da næsten en hver havde sin egen polsk, var det nødvendig at have en begyndelse av ord, thi man kjente jo ingen noder. Danseren traadte da frem og opgav texten, og saa gik det, og saa sprang man. Jeg kan mange efter min moder.»

Den här omtalade polsktåxten lyder i sin helhet:

Vil du tigge meel,
saa vil jeg tigge salt,
saa mødes vi paa Lindbjergs holdt,
den lille dæggelam vi omrænde.

Ett par ytterligare exempel på polskor efter samme meddelare må anföras:

Hyrden tuder i bukhorn
om vinterveir.
Og kjærtingen sætter hendes bag imod:
»Tud der i leir».

Skibet ligger for Amsterdam
ude paa søen den blanke;
ja, hver som haver en huld tro ven,
den gaar saa sjælden af tanke.
Hvad enten jeg ligger eller staar,
du aldrig av mine tanker gaar,
Gud veed, om jeg dig en gang faar.

Detta uttalande är i mer än ett avseende intressant. Först ock främst må observeras den bestämda skillnad, som göres mellan en visa ock en polska, vilken senare ej är någon »visa». Det är sålunda skillnaden mellan flerstrofig ock enstrofig dikt som framhäves. Vidare må ännu en gång påminnas om STROLZ' beskrivning på schnaderhüpfeldansen, där det omtalas, huru »der tänzer in seiner selbstgewählten melodie sein schnaderhüpfel anstimmt», varvid musiken faller in med ackompanjementet. Detta överensstämmer med det danska yttrandet om att dansaren trädde fram ock uppgav tåxten till den polska han ville ha, samt för övrigt med flere förhållanden i fråga om den svenska låten eller polskan.

Det finnes sålunda i Danmark som i Sverge både ringdansstrofer ock polsktåxter. Ock liksom i Sverge tyckas dessa

även i Danmark i någon mån falla inom varandras område. Den sista av de nyss anförda danska polskorna är nämligen en utvidgning av en fyrradig dikt, som föreligger i många varierande uppteckningar såväl från Danmark som från Sverge. Men åtminstone i alla de svenska formerna uppträder den nämnda fyrradningen såsom ringdansstrof.

I största korthet sammanfattas mina åsikter om de här berörda företeelserna sålunda:

I koreografiskt avseende skiljer jag mellan **ringdanser**, **polskor** (eller **låtar** m. fl. polskartade danser) ock **hamburskor**.

I musikaliskt avseende skiljer jag mellan sättondelspolskor, som jag helst vill kalla **polonäser**, emedan de åtminstone av dessa torde vara påverkade, ock de egentliga **polskorna**, som, om man vill göra en indelning, bäst torde delas i åttondelspolskor ock triolpolskor.

I avseende på täxten kan av flere skäl i en större samling ingen indelning efter dans eller musik göras, utan sammanfattas alla dylika ovannämnda danstäxter i det gemensamma namnet **låtar**.

C. Smårim av olika benämningar.

Det har påvisats i fråga om schnaderhüpfeln, att den uppträder i vitt skilda delar av Tyskland, men att denna enstrofiga dikts natur av dansrim icke överallt är tydlig eller medveten, utan att den framträder som »liedl», »gesang» eller något dylikt; att den vidare även löst sig från sammanhanget med sången ock då kvarstår som ett rim kort ock gott, möjligen karakteriserat såsom ett barnrim.

Då av det föregående torde framgått, att enstrofig lyrisk dansvärs finnes såväl hos svenskar ock danskar som hos en mängd andra folkslag, men att detta förhållande i allmänhet icke varit så synnerligen bekant, så vore det så mycket mindre förvånande, om även hos oss den företeelsen skulle vara tämligen vanlig, att i samlingar av smärre rim, talesätt, ramsor, barnrim ock dylikt en mängd dansrim influtit, vilkas egentliga natur ej varit fullt klar.

Jag skall i det följande söka framvisa några sådana exempel.

Bland **barnsånger** upptager ARWIDSSON (III, s. 482) följande strof:

Jag fattig lappman,
som bor uti Lappland,
mellan bärg ock stenar
betar jag mina renar.

I nästan fullt identisk form är samma strof upptecknad dels av LILJA (Julb. 1865), som också upptager den bland »barnsånger», dels i åtskilliga former av NORDLANDER (Barnv. nr 64) samt av BOHLIN (Folktoner fr. Jämtl., nr 16). NORDLANDER upptar strofen bland »vallkväden, brukade såsom vaggvisor». BOHLIN ger den ingen särskild benämning (den är hos honom förbunden med två andra enstrofingar). Värden föreligger dessutom i många handskrifter, ensam eller förenad med andra strofer.

Att nu denna strof verkligen använts såsom något slags rim i barns mun eller för barn, vill jag icke bestrida, så mycket mindre som jag själv hört det i Västmanland, där barn använde den som sång till ringdans.¹ Men det är just detta som är min mening: att den ursprungligen varit en strof använd till dans även av vuxet folk, ock att melodien är en dansmelodi. Med ett ord: det hela är ursprungligen en låt, som sjunkit ner till barnrim — en synnerligen vanlig utveckling. Då melodien till den anförda täxten har en synnerligen märklig historia ock spelat en roll som kanske ingen annan svensk melodi, skall jag söka något utförligare bevisa påståendet.

Saken skulle ju kunna vara avgjord därigenom, att jag har funnit strofen såsom låt i Dalarna i flere former, t. ex. från Rättvik:

Lapptoren i Lappland
an adde tvilänk te atteband;
mellan bärg å stenar,
där föder Gud hans renar.

Emellertid skulle ju strofens användning som dansstrof kunna vara en isolerad företeelse. I någon mån torde detta vederläggas redan genom en gammal uppteckning av densamma.

¹) Intyg därom finnas ock från Östergötland.

I en ironisk skildring av en svensk herde ock hans liv, benämnd *Tullerikopp i dess nymodigaste klädning*, Sthm 1773, vilken innehåller några dansstrofer, finnes också den ovvannämnda. »Ock», heter det, »var det förträffeligt höra Tullerikopp uppstämma denna oförlikneliga sång, lämpad till dess egen anse- nliga person:

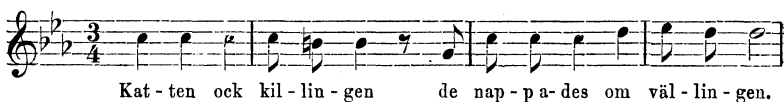
Jag är en fattig lappman, som bor uti Lappland;
jag driver kring mina renar mellan bärg ock stenar.»

Här lägges strofen i munnen på en man av folket ock karakteriseras sålunda som en bondvisa.

Starkare äro de musikaliska skälen. Melodien, sådan den av BOHLIN upptecknats, ock sådan snart sagt var människa känner den, är följande:

ARWIDSSON (III, s. 482) nämner om melodien, att den är den samma som i »Katten ock killingen»:

Som man finner, är denna senare melodi en dubbling av den förra; eller rättare BOHLINS uppteckning motsvarar de första åtta takterna, vilka också enligt Arw. a. st. äro melodien till »lappmansstrofen». Även annorstädes hänvisar ARWIDSSON på de nämnda första åtta takterna såsom melodi till fyrradiga strofer.

I allra närmaste överensstämmelse med ARWIDSSONS sätton-taktiga melodi står en dylik i A. G. ROSENBERGS *160 polskor, visor och danslekar* (Sthm 1876, nr 91):

Om denna melodi, till vilkens första repris även jag känner fler här ej upptagna, oavhängiga strofer, anmärker nu ROSENBERG, att till densamma funnos flere täxter, varibland en oskyldig dryckesvisa var den vanligast förekommande. Man igänkänner för övrigt i densamma Sinclairs-visans ock så många andra märkliga svenska dikters melodi.¹

Betraktar man nu melodien, så ser man ganska lätt, att den med sin trefjärdedelstakt tämligen lätt skulle kunna gå för en svensk åttondelspolska utan att just vara typisk såsom sådan.

I själva verket är det också en dansmelodi, fastän ej en ursprungligen svensk sådan, vilken i någon mån ombildats ock nationaliserats. Den återfinnes under namnet »Folie d'Espagne» i franska musiksamlingar under följande form:

¹) Härom annorstädes. Påpekas må t. ex. DALINS »En celadon gav fröjderop»; dikter av ANNA MARIA LENNGREN, BELLMAN, FRANZÉN; LEOPOLDS »Per Enebom», TEGNÉRS »Hammaraspik» m. fl.

Likheten är omisskännlig, isynnerhet i de första åtta takterna, under det att slutet är något mera ombildat. Till yttermera visso är det emellertid intygat, att allmogen har dansat efter »Folie d'Espagne». S. ÖDMANN säger i sina *Hågkomster* s. 22: »Vid melodien av Folie d'Espagne dansades en rätt artig 'ringdans', på det sätt» o. s. v.

Man har sålunda i någon mån förändrat den främmande melodien till en svensk ringdans ock diktat ord till densamma, antingen på det viset att man sjungit tvänne strofer till de sätton takterna såsom i »Haren ock hunden», eller så att man blott tagit de första åtta takterna ock därtill sjungit en enda strof såsom i »Lappmannen», vilket senare stått mäst i överensstämmelse med förut befintliga låtar.

Härmed torde både i fråga om täxten ock i fråga om melodien vara ådagalagt, att den ovannämnda strofen ursprungligen varit en ringdansstrof, som sedan övergått till barnvisa eller barnrim.¹

Men härav kan nu också dragas ytterligare den slutsatsen, att övriga strofer, som upptecknats till melodien i fråga eller som träffas tillsammans med dess täxt, också äro dylika dansstrofer, isynnerhet om detta även av andra skäl göres sannolikt.

ARWIDSSON meddelar (III, s. 468) bland sina »barnsånger» ytterligare följande strofer till den nämnda melodiens första åtta takter:

1. Haren ock hunden
de trätte i lunden.
Haren bet hunden
så han blödde i munnen.

¹) Liknande utveckling är, såsom nämnt, ganska vanlig. Melodien till vår allmänaste vaggvisa, ursprungligen en gammal tysk spelmansvisa, begagnades ännu i början av detta århundrade till dans här i Sverige.

2. »Aj aj!» sa' hunden,
»du bet mig i munnen!» —
»Det var rätt», sade haren,
»du skulle låtit mig fara!»
3. Katten ock killingen¹
de trätte om vällingen;
katten slog killingen,
att han föll uti vällingen.
4. »Aj aj!» sade killingen,
»du slog mig i vällingen!» —
»Jam jam!» sade katten,
»du skulle låtit mig få hatt'en!»
5. Brömsen han brummade,
ekorren han trummade,
fyra möss de gå i dans,
så hela jorden dundrar.
6. Fyra trappor gick jag,
fyra slängar fick jag;
had' jag flera trappor gått,
så had' jag flera slängar fått,
7. Ett två tre fyra,
våra gossar ä' så dyra;
för ett halvöre få vi två
ock för ett runstycke fyra.

Som man ser, är detta ett sammanradande av strofer, så som påvisats vara förhållandet i de lyriska ringdanserna. De två första strofparen bilda vart för sig ett helt ock ha många gånger upptecknats isolerade. De tre sista stroferna ha varken med de föregående eller med varandra något gemensamt. Även dessa föreligga i mångfaldiga mer eller mindre varierande former, än isolerade, än i andra förbindelser.

Den sista strofen kan man finna ensam i flere variationer hos Nordl. Barnv. (nr 606). Den fämte strofen, förenad med en annan, finner man i den nyss omtalade »Tullerikopp». Det heter där, att »denna aria sjöngs ock speltes:

¹) »Var.: källingen, prov. i st. f. käringen.»

En, två, tre, fyra, låt oss lustiga vara,
när sorgen kommer, låt hanne fara.
Brömsarne brumma, ock katten slår uppå trumma,
fyra mössor gå i dants, ock hela jorden hon dundrar.»

Ensam finnes strofen om brömsen upptecknad flere gånger, såsom kan ses hos Nordl. Barnv. nr 43. Även strofen »Fyra trappor gick jag» finnes isolerad i flere uppteckningar (se Nordl. Barnv. nr 359). Sålunda torde vara klart, att de behandlade stroferna äro enstrofiga dikter till dansmelodi.

Faktiskt bekräftas detta också av den omständigheten att vissa rader finnas förenade med kända ringdansstrofer, t. ex. i följande uppteckning från Gottland (Nordl. Barnv. nr 109):

Brimsen ock brumman,
kattemissen slår på trumman,
fämton käringar uti en dans,
ock alla dansa de på kryckor.
Kom en blinder man ock såg därpå:
»I dansen nätt, mina flickor.»

De sista fyra raderna av denna strof bilda i ock för sig ett helt ock ingå som del av en ringdans t. ex. hos Arw. III, s. 296 i följande form:

Ock fämton kärngar uti en ring,
ock alla hoppa de på krycka.
Där satt en gubbe ock såg därpå:
»I dansen lätt, mina dockor!»

Flere paralleller skulle kunna påvisas, men det anförda torde tillräckligt bestyrka antagandet om de ifrågavarande strofernas karakter av ursprungliga dansstrofer. Se vi på dem var ock en för sig, så faller visserligen i ögonen deras ganska barnsliga natur, men denna egenskap är i mer eller mindre grad utmärkande för hela denna art av folkdiktning. De framställa för rätten en följd av barocka situationer av det slag, som folkfantasiens speciellt synes älska: haren besegrar hunden, katten vinner på käringen, djuren dansa ock spela. Den allra sista strofen i räckan är ett satiriskt angrepp på det motsatta könet o. s. v.

Flere liknande målningar ur djurvärlden anträffas bland låtarna. Nordl. Barnv. nr 52 upptar som barnrim även följande:

En liten kråka skulle ut ock åka,
ingen hade hon som körde.
Än gick det hit, än gick det dit,
till slut gick det långt bort åt gärdet.

Denna strof är tämligen vanlig såsom ringdans, enligt vad jag flere gånger konstaterat. Dess melodi är också den typiska polskans. Det är densamma som förut i två former återgivits efter CARLHEIM-GYLLENSKIÖLD dels såsom ringdans, dels såsom polska (s. 86). Även andra täxter givas till denna melodi.

Exempel på låtar, som gå under benämningen barnrim, kunna i mängd framdragas ur NORDLANDERS samling. »Hej säg, så får du mej» (Nordl. nr 71) är en av de allra vanligaste ringdanserna, förefintlig hos Arw. III s. 324, 325; Nyl. V, a s. 75, 76 m. fl.; »Lilla Lasses stuga» (Nordl. nr 97) är likaledes känd över hela det svenska språkområdet såsom ringdans m. fl.

En annan kategori av folkdiktning med musik, som understundom fått mottaga tillökningar från danslåtarna, äro de så kallade **vallkväderna** eller **vallåtarna**. Dylika vallåtar finnas, likaväl som ursprungliga barnrim finnas, men hava liksom dessa stundom förblandats med danslåtarna.

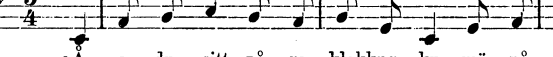
CARLHEIM-GYLLENSKIÖLD upptar bland vallåtar följande (nr 174):

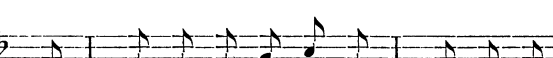
Har du sett nå - gon skrabbu get u - tan skäl - la, u - tan
skäl - la, som skrabbar ut om mor - na ock kommer sent hem om
kväl - la, för hon har tap - pat bort skäl - la?

I Leksand har jag upptecknat en variant till såväl orden som melodien,¹ ock denna angavs såsom låt (danslåt) ock sjöngs i den övliga danstakten sålunda:

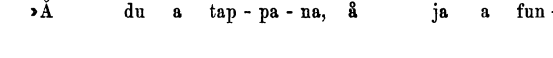
¹) Man igäkänner för övrigt i denna melodi prototypen till »Glädjens blomster i jordens mull». En uppteckning hos Dybeck, Vallvisor s. 21, ligger närmare den allmänt kända melodien.

 Å a du sitt nå - ga klakkug ku mä nå skäl - la? -

 Å du a tap - pa - na, å ja a fun - ne - na i -

 mil - la Rar - ta å Brän - da.

Även andra ord än dessa finnas emellertid till samma melodi, som sålunda ingalunda nödvändigtvis behöver ha en tåxt ur herdelivet.

Samma är förhållandet med en vallåt upptecknad dels av P. A. SÄVE, dels i varierande form av DYBECK (Vallv. s. 21). SÄVES uppteckning är följande:

Mäi-ne gai-tur di går i sko-gen u gna-ger bar-ken av
tre. Gu ge, di ha-de den bar-ken äi sig u knup-pu-na mä!

Denna strof har jag flere gånger upptecknat i Dalarne ock Värmland ock alltid som danslåt. I den värmländska uppteckningen sjöngs den till melodien »Väva vadmal», som ju är en oomtvistlig polskmelodi:¹

Vå - ra get - ter, vå - ra ge - ta - boc - kar gna - ga bar - ken av trä.

¹⁾ Så även i Skåne; uppt. av Wigstr. Folkdiktn. s. 303 utan melodi, men samman med »Så väva vi vadmal.»

Det vo - re väl, det vo - re väl, di å - te kvis - tar - na mä.

Emellertid frapperar den av SÄVE upptecknade melodien genom en i någon mån avvikande hållning dels genom att rytmen är av en något enklare beskaffenhet, i det fjärdedelsnoter ock halvnoter finnas i sista ock nästsista takterna, dels kanske mera genom den doriska tonarten. Men detta är ej något enastående förhållande ock tyder, enligt min mening, endast på en ålderdomligare prägel än vad flertalet har. Man kan t. ex. jämföra det »strike» eller den gamla gottländska polska, som även meddelas av P. A. SÄVE ock vars tillvaro redan förut omnämnts. Den ser ut på följande sätt:

Stain - gyl - pen gär - di bryl - laup, u lang - haln bi - grav - di

leik. Tra tor - ka di, däu sig - de - rei - va - ri, var - fy - ri

kombst däu in - ti deit?

vilket i svensk översättning skulle lyda:

Stenskvättan gjorde bröllop,
ock sädesärlan begravde lik;
hin torke dig, du natteskära,
varför kom du icke dit? —

en strof, vars poetiska hållning starkt påminner om det norska gamlestevets.

Ännu en sådan ålderdomligare danslåt må anföras, vilken även den har ord, som lätt skulle kunna föranleda till dess placering bland vallkväderna. Det är en egen uppteckning från Värmland:

Känner bocken mej, känner bocken mej? Dä va ja som geck

val - le, dä va ja som geck val - le mä dej,

dä va ja som geck val - le.

Till denna melodi sjöngos även andra ord, som ej hade någon frändskap med de anförda ock ej alls voro av samma arkadiska natur.

Till följd av de många analoga fallen kan man sålunda nästan om varje enstrofig dikt, som icke tydligen är av annan natur, a priori antaga, att det är en »låt», d. v. s. en enstrofig dansvärs. I sista hand blir det alltid melodien som är det avgörande. Liksom en lyrisk dikt i allmänhet, så kan också den lyriska folkdikt, som sjunges till dansmelodier, handla om allt möjligt. Man träffar därför ock danslåtar ej blott under benämningarna barnrim ock vallvisor, utan också såsom »minnesvärser», m. m., då täxten tyckes giva upptecknaren anledning till en dylik rubricering. P. A. SÄVE har i Gottl. saml. meddelat »minnesvärser över gårdsnamnen inom Gauns ock Vikers fjärdingar uti Lärbro»:

Närrgard, Vi - kers ock Närr-van-ga, Surr-van - ga ock Hångårds;

Up - pa-gards ock Vess-nin-ga, Tän-gel-gar - da ock Nårs.

Det kan ju i ock för sig ganska väl låta säga sig, att detta är en »minnesvärs». Men säkert är också, att melodien är en polska. Återtagningen av de enskilda repriserna skulle ju vara fullständigt meningslös, om avsikten endast varit att åstadkomma en minnesvärs — vilket för övrigt tyckes vara tämligen överflödigt för några få gårdsnamn.

Men ett mera pregnant exempel på huru danslåtar kunna till sin natur missförstås ock få en sådan benämning som minnesvärs är följande.

H. VENDELL säger i uppsatsen *Saga, sång och språk hos svenskarne i Estland* (Alb. utg. af Nyländ. VII): »Som RUSZWURM i sitt värdefulla arbete [Eibofolke] anmärker, finnas icke särdeles många folkdikter i bunden form hos Estlands svenskar, ock bland de få, som än kvarleva, sjunges nästan ingen. Dessa sånger, vilka på Nuckö (inbegrip. motliggande fastland) kallas **limningar**, men annanstädes **visar**, bestå oftast av blott en värs. En enda av nyare datum räknar dock sju sådana. Rim hava likväl de flästa bland dem. I allmänhet äro ifrågavarande visor ganska värdelösa vad innehållet beträffar. Oftast giva de uttryck åt någon enkel tanke. Där finnes knappt spår till berättande framställning. Kärleken besjunges oftast ock i skiftande variationer. Dock andas hithörande folkdikter icke särdeles djup känsla, utan taga ofta sitt ämne från den komiska ock burleska sidan. I många fall är värsernas enda uppgift att underlätta minnet. Så förhåller sig med följande visa, i vilken några Vormsöbyars geografiska beskrivning är avsedd:

Hwit kuija upa kärr-bakken,
kellet-piana i kerkgatna;
rump-berkia,
serbi-särkia,
hulupiana nær upa kerkia.
Än få tri fira,
hulupiana ära dirar:
hwit knuppa silki
siuhundra stikki.»

Uti de sista raderna igänkännes den strof, som redan förut behandlats ock som ARWIDSSON upptagit i en barnvisa:

En två tre fyra,
våra gossar ä så dyra;
för ett halvöre få vi två
ock för ett runstycke fyra.

Denna strof har sålunda i den av VENDELL gjorda uppteckningen förenats med en tydliggen bland svenskarna i Estland diktad strof, som är av rent lokalt innehåll ock knappast begriplig annat än för i förhållandena invigde. Även denna första strof är en fyrrading, i det nämligen tredje ock fjärde raderna i VENDELLS uppteckning böra sammanslås. Den värs, som av ARWIDSSON kallats för barnrim ock av VENDELL för minnesvärs, är sålunda varken det ena eller det andra, utan en dansvärs. Man kan för övrigt jämföra följande tämligen likartade strof (ur Arw. ms.), som är en ringdansvärs:

Säx ören för en knippa sand
ock fyra ören för en skrapa
ock säx ören för en fästeman,
som går på Ölands gator.

Det skulle endast medföra en onödig ock tröttsam vidlyfthet att framdraga alla de benämningar ock alla de föregivna ändamål, som dylika småstrofer vanligen antagas äga. Endast ett exempel må ännu tillåtas. P. A. SÄVE har i sina samlingar följande »visstump för den som har ont i en fot»:

Hipp lustigt på den ena foten,
stor sock på den andra.

Detta är endast hälften av en fyrrading, som jag har i flere uppteckningar ock i varierande former, t. ex. följande från Värmland:

Hej lustit på den ene foten
å en sock på den andre;
å nu ska du, å nu ska ja
svänge om mä varandre.

Fortsättningen visar här tydligt nog beskaffenheten av strofen, även om man ej kände dess melodi.

För att i allra största korthet sammanfatta de genom föregående undersökningar vunna resultaten må sålunda erinras:

att en svensk enstrofig diktning föreligger i de lyriska ringdansvisorna, som torde kunna uppvisas även i Danmark, om också ej i så rik utveckling;

att enstrofig diktning enligt flere säkra vittnesbörd funnits även till polskdans i både Sverge ock Danmark;

att slutligen denna enstrofiga diktning i många fall förlorat sitt sammanhang med dansen ock understundom även med sången, varefter täxten stått kvar såsom ett rim av mer eller mindre dunkel betydelse;

att dessa rim stundom, såsom i Estland, tyckas vara den egentliga folklýriken.

2. Karakteristik.

Den enstrofiga dikten är, var den än framträder, vanligen av erotiskt eller satiriskt innehåll. Dessa tvänne element kunna dock vara mer eller mindre uppblandade med andra ock sins emellan på olika sätt proportionerade efter olika nationers ock tiders liv ock lynne.

Skall det någonsin kunna vara tal om att i folkets diktning komma åt något av dess karakter, så bör det vara i sådana produkter som dessa, vilka mindre än andra äro utsatta för den nivellerande påverkningen av de internationella motiven. Den enstrofiga diktens efemera ock konstlösa natur gör, att den ej väl lämpar sig till överflyttning. Den har ej märkliga händelser att förtälja, som kunna förtälas om igän på andra språk; den har ej tankar ock begrepp att förete, vilka kunna begripas, även då de klädas i andra tungomål — den består nästan blott i känsloutbrott, som upplösas i intet, om de avklädas den dräkt av språk, rytm ock ton, som är deras ursprungliga. En överblick över de olika områdena skall också visa, att de enstrofiga dikterna i allmänhet ej lånas av det ena folket från det andra.

De stora allmänna grunddragen kunna vara mer eller mindre likartade, ett ock annat lån kan påvisas, men i det stora hela har varje land sin egen poetiska flora. De för densamma karakteristiska dragen framträda med avseende på såväl form som innehåll. Det har på anförda grunder synts mig praktiskt att söka finna ett gemensamt namn för alla dessa merendels enstrofiga svenska dansvärser, som sjungits till olika slag

av danser. Men inom den stora klassen »låtar» rymmas, såsom torde vara klart av den föregående framställningen, olika grupper. Fastän dessa ofta sammanblandats ock i en täxtsamling ej böra åtskiljas, kunna de likväl erbjuda vissa olikheter sins emellan. Vid en karakteristik av »låten» kan man därför ej utan vidare yttra sig samtidigt om hela massan. Liksom gamlestevet ock nystevet ej äro fullt likartade poetiska produkter, utan måste vart för sig betraktas, så är det också möjligt att — såsom i det föregående skett — skilja mellan svenska enstrofingar som ursprungligen äro ringdansvärser ock sådana som egentligen äro polskor eller låtar i en inskränktare bemärkelse.

Om låten i dess helhet torde först kunna anmärkas, att den i avseende på sin metriska byggnad är mera oregelbunden än vare sig stevet eller schnaderhüpfeln. Det torde också kunna erkännas, att den, i stort sett, kanske är poetiskt mindre betydande än de nyssnämnda besläktade formerna. Det ena som det andra sammanhänger med det inbördes förhållandet mellan täxt ock musik.

Då täxt ock musik beledsaga varandra, är det klart, att ju mera invecklad eller omväxlande rytmen ock melodibildningen äro, dess mera invecklad ock oregelbunden måste också den metriska byggnaden bliva hos den åtföljande täxten. Nystevet, vars form är ända till tröttsamhet regelbunden ock fast, har i själva verket endast en enda melodi med några obetydligare variationer. Schnaderhüpfeln har flere ock är ej håller så metriskt enformig som stevet. Även schnaderhüpfelns melodibildning är dock fattig i jämförelse med den vimlande rikedom på rytmer ock melodier, som utmärker låtens musikaliska karakter.

Men det ser ut, som om det vore en — för övrigt ganska naturlig ock förklarlig — lag, att ju mera den skapande fantasien riktar sig på det ena elementet, ju mindre förmår den att giva det andra en motsvarande skönhet. Fantasien räcker ej till för bägge delarna. Antingen lägger den sin kraft in i musiken, ock då blir poesien en bisak, eller tvärtom. Enligt ett omdöme av dansken A. P. BERGGREEN (*Folkesange og mel.* III², s. 199), som mer än någon torde varit kompetent att härom yttra sig, äro de svenska dansmelodierna de skönaste i världen:

»Intet andet land har en saadan rigdom af henrivende dansemelodier som Sverrig. Men ikke blott mængden, ogsaa

mangfoldigheden i disse melodier, uagtet den fastholdte rytme, er overraskende. Italienernes tarantellaer og spaniernes boleroer ere visserlig skjønne, men de have meget mere eensformighed end disse af en dyb følelse gennemstrømmede melodier. Nogle af dem have maaske tidligere været sangmelodier, til andre ere viser digtede».

Ock VALENTIN tillægger (Volksmel. s. 45): »Die tãnze sind von einer solchen schönheit in der melodik und von einer so markigen kraft in der rhythmischen gestaltung, dass es uns erklärlich ist, wenn man im volke oft geneigt war, die erfindung derselben einem übernatürlichen urheber zuzuschreiben».

Det skulde, då melodierna äga en sådan framstående skönhet, vara egendomligt, nästan onaturligt, om täxternas poetiska halt stode i jämnhöjd därmed.

Detta resonemang grundar sig ej blott på spekulation, utan ock på erfarenhet. En tysk översättare (KAPPER) av serbiska folksånger säger t. ex.: »Es scheint, als ob vortrefflichkeit des textes mit vortrefflichkeit des gesanges in der poesie der völker nur selten oder nie hand in hand gehen sollte. Wenigstens muss die thatsache auffallen, dass in demselben grade, in welchem die geläufigkeit der kehle cultiviert wird, bei einzelnen völkern der poetische gehalt des gesungenen abnimmt».

Men om också de förut uttalade omdömena i största allmänhet äro riktiga, så gälla de dock i olika grad om de olika grupperna av låtar.

De poetiskt mäst betydande ock på samma gång till sin byggnad mäst regelbundna äro **ringdansstroforna**. Om man icke vill påstå, att poesien här är det viktigaste elementet, så är det dock säkert, att den är fullt jämnställd med musiken. Ringdanserna äro vad själva dansen beträffar av en så enkel beskaffenhet, att denna snarast kan betraktas såsom ett sekundärt moment i förhållande till musiken ock poesien. De lyriska ringdanserna äro sålunda musik ock poesi, som exekveras under dans.

Ringdansstrofen är i regel fyrradig, men dess metriska byggnad är av växlande utseende. De vanligaste typerna torde vara följande:

Skeppet kommer ifrån Köpenhamn,
det går på vattnet det blanka;

där man har sin jättlig kär,
där har man alla sina tankar.

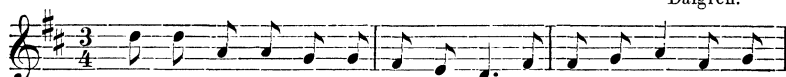
Dalgrén.

Inte kan jag te min vän komma,
nej varken åka, rida eller gå;
men jag får vänta till nästa sommar,
då får jag segla på bölja blå.

Leksand e. u.

Bägge dessa former äro vanliga, men isynnerhet kan den första betraktas såsom typisk. Rytmen är helt ock hållet afhängig av musiken. Den fyrradiga strofen motsvaras musikaliskt av en 8-taktig sats, indelad i tvänne repriser på fyra takter vardera. Strofens två första rader motsvaras sålunda av musikens första repris ock de två senare av dess sista på följande sätt:

Dalgrén.

Skep - pet kommer i - från Kö - pen - hamn, det går på vatt - net det

blan - ka; där man har sin jätt - lig kär, där har man al - la si - na

tan - kar.

Den andra strofformen (»Inte kan jag te min vän komma») har samma melodi som »Ja e so lessen» s. 86, där man finner samma fördelning av orden på de olika repriserna.

Emellertid är det ganska vanligt, att någondera av musikens två hälfter bisseras, oftast den första. I sådana fall kan den därtill hörande täxten antingen återtagas, eller ock följer en fortsättning på täxten till den återtagna repriserna. Bisseras nu de första fyra takterna, under det att täxten fortlöper, så uppstår en säxradig strof sådan som denna:¹

¹) En sådan säxradig med musik är »Klara stjärnor» s. 122.

När du säger, jag ska inte gråta,
 då så gråter jag allra mäst.
 När så ögonen de bli våta,
 då så ler du som allra bäst.
 Då så ler du, för då så ser du,
 att vännen sörjer sig uti grav.

Runa fol. 1865, s. 52.

Här motsvaras sålunda de fyra första raderna av musikens första fyra takter ock dessas återtagning, under det att de två sista utgöra täxten till de fyra senare takterna.

En parallell till detta förhållande mellan täxt ock musik förefinnes också hos schnaderhüpfeln, ehuru säxradningen där sällan torde bli annat än skenbar, i det också täxten upprepas samman med musiken. Så säger DUNGER: »Es kommt bei gewissen melodien vor, dass die beiden letzten zeilen wiederholt werden, so dass diese rundas den eindruck von sechszeiligen liedchen machen.»

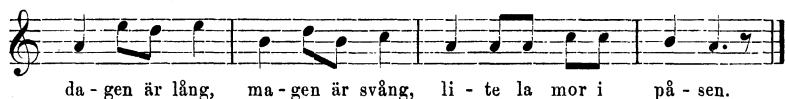
Bissering av någondera eller bägge de musikaliska repriserna kan sålunda medföra en utvidgning av strofen. Men även vissa takter eller musikaliska fraser kunna upprepas, vilket medför oregelbundenheter i avseende på strofens byggnad, så att man träffar 5-radingar, 7-radingar m. m. En utförligare redogörelse för dessa formens växlingar låter sig ej giva annat än på grund av en systematisk samling, som ännu ej existerar.

Här må ytterligare endast ett par former påpekas. En egendomlig grupp bland de svenska fyrradingarna utgöra sådana, i vilka första ock tredje raden äga ett slags cesur med inrim. Rimmet gör, att dessa rader synas delade i tvänne kortare sådana, t. ex.

Hela dagen all
 ska vi gå vall
 uti den långa måsen;
 dagen är lång,
 magen är svång,
 lite la mor i påsen.

Östergötl. e. u.

I musiken motsvaras sålunda de två kortraderna ock den därpå följande långraden av fyra takter. Att strofen värkliken skall betraktas som en fyrradig ock ej som en säxradig strof, framgår därav att inrimmet kan vara borta på ettdera stället, men stå kvar på det andra, t. ex.

Kläder jag mig något nått ock väl,
kallar de mig en högfärdig själ;
går jag ringa klädder,
då blir jag förhädder,
här i världen är så många fel.

Upps. Lm.-för. saml.

Genom inrimmet i tredje raden tyckes sålunda denna bli upplöst i tvänne kortare, under det att så ej är förhållandet med den första. Å andra sidan kan också den första raden upplösas, under det att den tredje förblir odelad.

Såsom redan anmärkts, kan ej någon fullständig eller säker skillnad göras mellan ringdansernas ock polskornas strofer, emedan sammanblandning i så många fall skett, ock det torde därför vara osäkert, om ej de sist nämnda formerna med inrim ursprungligen äro polsktåxter.

En form av bestämt skiljaktigt slag, som torde böra särskilt nämnas, är den tvåradiga ringdansstrofen, ehuru det kan bero på olika betraktelsesätt, huruvida man bör säga, att enstrofiga dikter i strängaste bemärkelse diktats som tvåradingar.

De hittills framvisade formerna av enstrofig lyrisk diktning äga, som var ock en kan se, icke den meter ock den rytm, som varit utmärkande för den medeltida balladens fyrradiga form. Därmed vill jag ej påstå, att lyrisk enstrofig diktning på denna balladmeter skulle saknats, tvärtom är det min tanke, att sådan funnits; men blott i några få fall hava sådana dikter bevarats i sin gamla form fram till våra dagar.

Däremot har medeltidsballadens andra metriska huvudform hållit sig ända in i vår tid, nämligen den tvåradiga strofen. Ej så få ringdansvisor, upptecknade i våra dagar, bestå av tvåradingar.

Men dessa visor äro ej så rent lyriska som de här förut omtalade visor, vilka bestå av fyrradiga strofer, utan hava mer eller mindre dramatisk karakter eller äga ett åtminstone i många fall skönjbart sammanhang mellan stroferna. De skulle därför ej här komma i betraktande, om de ej hade att förete några drag, som visa deras frändskap med de enstrofiga dikterna i fyrradiga strofer.

Det har påpekats, att enstrofingen i andra länder i högre eller lägre grad har karakter av improvisation, ock att detta jämte dess ofta epigrammatiska ock satiriska beskaffenhet medför dess användning i poetiska tävlingsstrider. Det har också yttrats, att sådana improvisationer ock tävlingsstrider knappast torde kunna uppvisas i Sverge. En tillnärmelse till något dylikt äger emellertid rum i den ringdansvisa, vars form är den tvåradiga strofen, vilken ju också erbjuder de minsta förhållanden för svårigheterna.

En lek hos Arw. III, s. 184 visar oss tvåradiga växelstrofer, avsjungna av karlar ock kvinnor i samband med dans. Samma lek har GUSTAF ERICSSON (ms. i Sthm) utförligare beskrivit: vartdera könet väljer sig en anförare, »ansedd för fintlighet», karlarna en s. k. »ärndeskar», kvinnorna en »moder». Dessa är det nu som utföra sången i växelstrofer sådana som dessa:

Ä. Guds fred ock goddag, kära moder så fin,
får danneman fria till dotteren din?

M. Min dotter hon är så grömmeli rik,
så ni har ingen danneman, som är hånne lik.

Ä. Å kan vi ej eder dotter med äran få,
så skall vi slå ned både gärd ock gård.

M. Mi doter ho ä så långt bort uti land,
dit ingen friare komma kan.

Ä. Ja, vände ho vore vid Romareport,
vi sadlar två hästar ock rider allt fort.

M. Förr än ni gör eder så mycket besvär,
tag häldre av de döttrar, som jag har här.

- Å. Jag länge den önskan hos mig haver hyst,
i andanom redan eder dotter jag kysst.
- M. Så tag då min dotter i snövitans hand
ock statt hänne för som en redelig man.
- Kor. Här dansar det nygifta paret framåt,
låt si, ni ej kommer med ömkligan låt.

Dylika visor finnas i rätt stort antal ock bära oftast tydliga spår av improvisation. Dansen kan ske alldeles som vid de förut beskrivna lyriska ringdansvisorna. Så t. ex. hos Arw. III, s. 200 under avsjungande av följande strofer, som dock ha en mera modern rytm:

Ock se på dotter min, hon dansar lätt,
nu har hon fått den hon håller bäst,
hon som andra!

Ock se på mågen, han stussar bra,
ock nu har han fått den han vill ha,
han som andra!

Ock se på dottren, hon dansar tungt,
nu har hon fått en gammal munk,
hon som andra!

Ingefära ock lagerbär,
tvi vale dig, om du falsker är,
du som andra!

Ingefära ock pepparrot,
ock tag din hustru ock drag din kos,
du som andra! o. s. v.

På dylika strofer — som ej utgöra organiskt sammanhörande utan endast löst inflickade partier av längre lekar eller ringdanser — må endast några få ytterligare prov anföras. T. ex. följande, vilka bilda parallellstrofer liknande dem, som förut uppvisats (Arw. III, s. 206):

Äpplen ock päron de växa på träd,
ock dansar min kära, så dansar jag med.

Äpplen ock päron de växa på kvist,
ock dansar min kära, så dansar jag visst.

Äpplen ock päron de växa på gren,
ock dansar ej min kära, så dansar jag allen.

Ehuru, som sagt, dylika tvåradiga strofer vanligen infickas i längre dansvisor, så kan det dock hända, att de någon gång uppträda alldeles isolerade ock självständiga. Jag har t. ex. upptecknat följande rim, som jag anser vara av denna natur

I fjor fick ja gå mä gossan i ring,
i år får jag sitt mä vagga å gräng.

Gagnev.

I fjor reste jag den vägen så lång,
i år slipp ja knappt ur stuga en gång.

Leksand.

I fjor feck ja gå mä gossarne på hagen,
i år får ja gå mä bara stora magen.

Leksand.

I fjor feck ja gå mä gossarne på ängen,
i år får ja gå mellan vaggan å sängen.

Leksand.¹

Stroferna äro parallellstrofer, fastän de i Sverge kanske aldrig sammanradats. Men detta har åter skett i Norge med motsvarande strofer (Moe, Sange 32):

I ffol jet e jeitin ti djupaste dalom,
i aar maa æ gaa mæ en vaak kring i galom.

I ffol fek e dansa, mens fela ho laata,
i aar maa e vaagga, nær bane de graata.

I ffol fek e saava sjo vakkraste gutom,
i aar maa e søle mæ bane aa klutom.

I ffol va e sytten aar, da ville alle ha me,
i aar æ e atten, da læss dom int sjaa me.

Aa fiir int taa me, dæ kain hænd de dæ samma,
du veit int, kor snart at ulykka kain ramma.

¹) I liknande form har jag hört strofen även i Östergötland. I en uppteckning från Västergötland har den råkat in i en »beväringsmarsch» i följande form (Filikr. III, 9):

I år har ja varit på dånsa å leka,
nu får ja la seta ve vagga å kneka.

Den tvåradiga enstrofingen torde dock aldrig haft någon vidare utbredning eller användning i isolerade former. Då den uppträder ensam, kan nämligen en viss tendens spåras att låta den tvåradiga formen svälla ut till en fyrradig. Så har det ock gått med den nyss anförda. Såsom danslåt ock i förening med sång ock fiolmusik har jag upptecknat den i följande form:

I fjor fick ja gå mä silverspänta skor,
i år må ja gå mä buken så stor;
aj aj aj, stackare dej,
hur illa du har narrat mej!

Ore.

I ett av de nyss anförda exemplen på tvåradiga dikter («Äpplen ock päron de växa på träd») träffade vi den företeelse, som framför allt är utmärkande för enstrofig diktning, nämligen naturinledning.

Då det i det föregående talats om naturinledning, så har detta skett endast i fråga om den fyrradiga enstrofingen. Det kan också sättas i fråga, huruvida naturinledning bör anses som en ursprunglig företeelse hos den tvåradiga strofen, isynnerhet som den där är sällsynt. Möjligen är detta poetiska uttryckssätt lånat från fyrradningen, vilken även i sina svenska former kan anses äga naturingång såsom ett kännetecken. Några exempel äro redan i det föregående framdragna («Det står ett träd på min faders gård» — «Äpplet är både rött ock grönt» — «Skeppet kommer ifrån Köpenhamn»), vartill följande ytterligare må läggas:

Linden står med gröna blad,
hon bär så därliga blommor;

jag blir så glader uti mitt sinn,
fick se min käresta komma.

Dalgrén.

*

Näktergalen han sjunger väl,
allt uti gröna lunden;
ock den som har en järtlig kär,
visst tar han hänne på stunden.

Säve, Gottl. saml.

*

Det växer korn uti små torp
såväl som stora byar;
väl får jag den, som jag vill ha,
när jag går själv åsta ock friar.

Upps. Lm.-förr. saml.

*

Ock hasselbuskar både stora ock små
de äro fulla med nötter;
dansa lätt, min unga brud,
jag fryser om mina fötter.

Arw. ms.

*

Ock bokelöv ock lindelöv,
ock nävar fulla med nötter;
dansa fort, min lille vän,
jag fryser om mina fötter.

S.-HC.

I alla dessa exempel har naturinledningen en formelartad karakter. Något enda fall torde kunna framdragas, där en jämförelse äger rum mellan de tvänne hälfterna i strofen, t. ex.

Fiskar små, som i böljan gå,
de söka efter sin maka;
ock så gör jag både natt ock dag,
när jag min käresta saknar.

Runa 1843, s. 74.

Denna strof är, ehuru ej i samma rytm, tämligen gammal, ock paralleller finnas såväl bland de norska steven som bland de tyska schnaderhüpfeldikterna (se Sv. låtar nr 5).

Vid behandlingen av stevet har det påpekats, att naturinledning kunde uppvisas hos de norska enstrofingarna, fastän ingalunda i den utsträckning som hos schnaderhüpfeln. Ungefär detsamma kan sägas om låten. Möjligen äro de svenska ex-

emplen på detta slags poetiska uttryckssätt något talrikare än de norska, men de utgöra i alla händelser jämförelsevis ett fåtal av hela massan.

Det som här yttrats om låtarnas form gäller nu visserligen i första hand om ringdansvärserna, men naturligen också om **polskorna**, så vida som dessa grupper ej kunna helt skiljas från varandra. Skola dessa senare skiljas från de förra, så torde om polskorna i allmänhet gälla, att deras metrisk byggnad är mera oregelbunden ock skiftande. Även bland polskorna torde fyrradingen vara talrikast representerad; men därjämte uppträda andra former i mängd, vilka äro svåra att sammanföra under några allmännare synpunkter.

Icke blott radernas antal växlar, från 2 till 7 i strofen, utan kortare ock längre rader blandas, ock understundom kan själva uppdelningen i rader vara oviss, isynnerhet i de fall då rimmen äro sparsamma, ofullständiga eller rent av saknas. Det poetiska elementet är sålunda mindre utvecklat, ock täxtens ändamål är i högre grad än i fråga om ringdansstroforna det att vara ett blott ock bart underlag för sången ock musiken, ett substitut för noter, såsom ju ock ett par förut anförda upptecknare tyckas vilja betrakta saken. Så i följande:

Masers Ingeri å Måns, Måns, Måns,
Masers Ingeri å Måns, Måns, Måns,
Masers Ingeri, å Masers Ingeri å Blåbärs-Måns!

Värmland e. u.

Några ytterligare exempel på dylika oregelbundna polske- eller låt-täxter må anföras:

Ha du sett, horr Pingelisl dansa?
ha du sett, horr Margitta flög?

Leksand e. u.

Å rolitt ha dä gått,
 å brännvin ha vi fått,
 å rättnu så ä dä kväller.

Leksand e. u.

*

Dalmaser ä vi allihoppa,
 allihoppa, alli- allihoppa;
 alle ska vi i den store groppa,
 store groppa å kollo mä.

Leksand e. u.

*

Hor myttji koster den nye väjen te Gråda?
 Fyra killinger å fämtan lamunger
 för nye väjen te Gråda!

Leksand e. u.¹

*

Inte må du tro, att jag är pank,
 så länge jag har en bankoslant;
 slantar i tjolsäcken skramlar,
 flickan i dansen ramlar;
 detta var en rolig dans, må ni tro!

Leksand e. u.

*

Flickan skulle åt källarn gå,
 ho skulle gå å tappe drecka,
 å när ho kom uti källardörren,
 så hadd ho glömt å satt i svecka;
 ho hoppa opp, å ho hoppa ner:
 »Å allri nånsin blir dä väl,
 när gossara detta får veta».

Värmland e. u.

*

Alla flickor äro klara som en sol
 med en mängd med usla kvinnor;
 barnena små,
 svarta å grå,
 uselhet å jämmer i varje vrå;
 ack hur uselt är
 ha en sådan kär,
 aldrig är den saten hemma!

Ore e. u.²

¹) Mel. som »Å a du sitt» o. s. v. s. 97.

²) En fyrradig variant med musik hos C.-Gyll. (Sv. landsm.
 VII. 7, nr 159).

I fråga om enstrofingens förbindelse med likartade strofer är redan vid framställningen av dess förekomst framhåvt, huru ofta sammanställningar ske i längre visor. Ett särskilt slags utvidgning av enstrofingen, olikartad med dylika sammanställningar, är bildandet av parallellstrofer, ovan påvisade hos schnaderhüpfel ock stev. Även bland låtarna äro sådana bildningar vanliga ock ha där i allmänhet den formen, att strofen upprepas med obetydligare variationer en, två eller mera sällan flere gånger. Ett exempel torde vara tillräckligt, hämtat från Arw. III, s. 295:

Fyra flickor uti en ring,
ock alla dansa de på tiljan;
där satt en gosse ock såg därpå:
»I dansen nått, mina liljor!»

Ock fämton kärngar uti en ring,
ock alla hoppa de på krycka;
där satt en gubbe ock såg därpå:
»I dansen lätt, mina dockor!»

Ock fämton gubbar uti en ring,
ock alla dansa de på sockor;
där satt en gubbe ock såg därpå:
»I dansen lätt, mina gossar!»

Slutligen hava vi att taga i betraktande låtens **ämnen** ock det lynne, i vilket dessa behandlas. Att den vanligen har erotiskt eller satiriskt innehåll, är redan sagt; men dessa tärmer beteckna ej närmare dess egenart, alldenstund detsamma kan sägas om all enstrofig diktning. Något mera ingående har VENDELL i ett förut anført yttrande karakteriserat de svenskt-estländska formerna så, att de »ej andas särdeles djup känsla, utan ofta taga sitt ämne från den komiska eller burleska sidan». Detta kan ock sägas gälla om de inhemska svenska dikterna. Vidare må citeras ett uttalande (förmodligen av DJURKLOU) i Ant. Tidskr. II (1869): »Största delen [av nyare visor] är dock av erotiskt innehåll eller s. k. kärleksvisor, än i en skämtsamt lekande, än i en vemodigt klagande ton. Men ej ens då de tolka en älskares eller älskarinnas sorg över sviken trohet, finner man

någon mjältsjuk livsåskådning eller ett förkrossat järta, som blott lever av sin sorg ock finner sin enda lisa i att hålla de djupa såren blödande. Där således icke, såsom ofta händer, sorgen upplöser sig i ett humoristiskt löje över livets fåfänglighet, röjer sången nästan alltid den klagandes strävan att återvinna själens förlorade jämvikt.»

DJURKLOU yttrar sig ej särskilt om dansvisorna, utan om hela den nu befintliga folklyriken. Den elegiska tonen träffas nog här ock där i låtarna, men huvudsakligen i längre visor, som ej sjungas till dans; det övriga av karakteristiken träffar ganska väl in på den enstrofiga dikten.

Lättast torde ett ytterligare inträngande i låtens egendomligheter kunna ske under jämförelse med främmande former.

I avseende på innehåll ock framställningssätt skiljer sig låten från både schnaderhüpfel ock stev. Dessa senare äro visserligen även de ganska olikartade, men de erbjuda dock betydligt fler jämförelsepunkter sins emellan än med låten. Både schnaderhüpfel ock stev låta i samlingar ordna sig efter innehållet, ock titlarna på de olika avdelningarna bliva ungefär desamma. Man jämföre t. ex. följande titlar hos Pogatschn.-Herrm. ock motsvarande i min norska stevsamling:

»Verschiedene charaktere der liebenden» motsvarar »Den älskades utseende ock egenskaper»;

»Untreu» motsvarar »Falskhet ock ostadighet»;

»Die liebe und die aussenwelt» motsvarar »Kärleken i strid med yttre förhållanden»;

»Charakterbilder aus dem volke» motsvarar »Genrebilder»;

»Bilder aus der natur» motsvarar »Natursinne» o. s. v.

De jämförelsepunkter, som de tyska ock de norska enstrofiga dikterna erbjuda, inskränka sig dock ej till titlarna, ty även enskilda nystev påminna synnerligen mycket om schnaderhüpfelstrofer i avseende på innehåll ock ton. Så finnas å bägge hållen strofer, som uppfordra till poetisk tävlingsstrid, t. ex. följande från Kärnten:

Mit'n lieder aufgöbn
kannst du mir nit drgfolgn,
i han daham a no
an korb gar an volln.

Härmed kunna jämföras flere norska nystev, t. ex. Steff. nr 12, 14, 15: »Vi da stævjast, så måg da kâme» — »O mine veisur dai æ so magge» — »O mine stev di sku alli trjote» m. fl.

Det finnes vidare å båda hållen genreartade dikter, som rätt mycket likna varandra, t. ex. följande från Kärnten:

Han branntwein getrunken
a frackerle voll,
bin nix rauschig wor'n
aber lustiger wol;

vilket kan jämföras med nr 188 i min samling:

Geuten min hev eg sett druttje,
sett han danse mæn alli dutte, m. m.

Men isynnerhet är det naturligtvis de talrika kärleksdikterna som erbjuda oss likheter av stundom ganska frappant natur:

Kathrine, bist drinnen?
Geh mach ein wenig auf,
es friert mich an d' finger,
der schnee fällt mir drauf.
Tanzreim, Erlach IV, s. 171.

Mei lisle djænte, kâm skrai av loka,
nu hev eg ropa, ti eg æ trota;
mei lisle djænte, slæpp du meg inn,
de snjør o dreive n'iv hatten minn.
Steff. 312.

*

»Dianle, wo schlafst du denn?»
»Hintern kamin.»
»Keman buab'n wol a zu dir?»
»Sein schon zwa drinn.»

Kärnten, Pog.

Euti såg hu sin snjåle drægge:
»Hav upp, hav upp o droy intji lægge!»
Hu læste upp läsen: »O viddu inn,
hær æ aire [l. ain] fyrre, snill geuten minn.»
Steff. 320.

*

Geh weg von mei fenster,
 hör auf mit dein singa;
 wenn d'r recht bua wärscht,
 wärscht lang schon drinna.

Bajern (500 Schn.)

Fyst dai kām, okkos geute reætte,
 do sveive heurei i djendjō leætte;
 fyst dai kām, so mi intje ve,
 hall intji krōkan, så halle me.

Steff. 316.

Dessa paralleller skulle kunna fortsättas, men de redan framförda torde vara tillräckliga för att visa, att jämförelsepunkter finnas mellan stev ock schnaderhüpfel i avseende på ämnen ock framställningssätt.

Men dessa jämförelsepunkter kunna ej i någon nämnvärd grad användas i fråga om låten. Enligt min åsikt skulle det ej med någon större framgång låta sig göra att ordna de svenska enstrofingarna under sådana titlar som de tyska ock norska. Ock detta beror på att låtens innehåll i så många fall är synnerligen dunkelt ock obestämt. I fråga om stevet kan man nästan i varje fall säga, varom det handlar; sällan är stevets innehåll så vagt, att det ej kan få någon titel. Schnaderhüpfeln har ej så fasta konturer, men dock fastare än låten. Vad skall man väl t. ex. säga vara innehållet i sådana strofer som följande:

Ock härsket ister ock gammalt fläsk
 ock sju års gamla limpor;
 alo alo i allan natt,
 i morgon vankas det klimpar!

Dalgrén.

Ånnebötta lång,
 stubbehosa trång,
 slant i lappfecka på mej;¹
 hade mor
 blett gift i fjol,
 så hade vi fått dansa fyra.

Värml. e. u.

Möjligen kunna dessa strofers första hälfter förklaras såsom ett slags naturinledning. Men det som sedan skulle utgöra

¹) Eller möjl.: »slantig lappfecka» l. »slantig lapp feck ja»?

huvudinnehållet, undandrager sig även det en bestämdare klassificering. Naturligtvis gäller detta ej i lika grad om alla låtar, men det torde dock kunna sägas vara ett allmännare drag, åtminstone i jämförelse med de två andra behandlade formerna av enstrofig diktning.

Det som förut allmännast bestämts såsom i någon mån mindre framstående poetisk halt ock formellt såsom den métriska byggnadens löshet ock oregelbundenhet, det blir sålunda reellt sett innehållets mera obestämda beskaffenhet.

Från innehållets synpunkt skulle nu likväl åtminstone en grupp kunna bildas, som bleve jämförelsevis väl representerad. Denna grupp kunde man kalla dansrim i allra trängsta ock egentligaste bemärkelse, emedan den skulle omfatta sådana strofer, som syfta på själva dansen ock de dansande. Dylika dansrim äro synnerligen talrika bland låtarna, ojämförligt mycket flere än bland steven. Detta sammanhänger naturligen med den omständigheten, att låten i motsats mot stevet bevarat sitt omedelbara sammanhang med dansen. Några exempel på sådana dansrim må anföras:

Här dansar jag med lilla vännen min,
som jag har i mina tankar;
för roligt ha vi haft, ock roligt ska vi ha,
för här är fästefolk i banko.

Upps. Lm.-förl. saml.

Höga bärg å djupa dalar,
här ä vännen, som mig behagar;
hej hopp, min lilla järteknopp,
vi ska dansa, te solen rinner opp;
hej hopp, min docka,
vi ska dansa å hoppa.

E. u. (allmän).

Der brinner en eld, den brinner så klar,
den brinner i tusen kransar;
ack om jag kunde den lyckan få
att med min käraste dansa.
Vänd dig om, tag mig i famn
ock låt oss mera mera dansa.

Lilja (Julb. 19).

Stekta harar, gödda svin,
ta'n i armen, släng'en in,
för här dansar tiljan under foten,
tråd rätt uppå skon, slå emot den!

Arw. III, s. 350.

Dansa med mig litet kan du välle få,
men mitt unga jårta får du ej ändå;
du må hoppa, skutta rätt så bra du vill,
men mitt unga jårta hör en annan till.

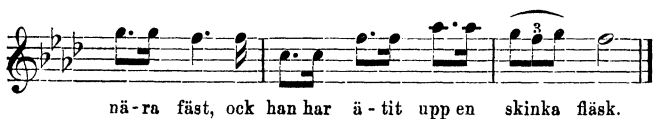
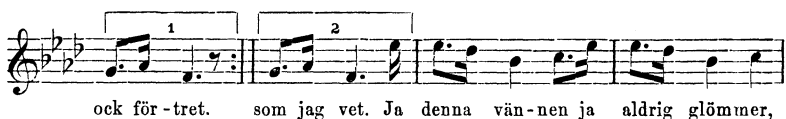
Upps. Lm.-fór. saml.

I fyra av dessa dansrim är innehållet tillika erotiskt. Det erotiska elementet i låtarna kan eljest över huvud taget sägas vara tämligen litet utvecklat. De anförda yttrandena av VENDELL ock DJURKLOU, att dikterna ej andas någon särdeles djup känsla, att man ej finner någon mjåltjuk åskådning, utan att de hållre taga sitt ämne från den komiska eller burleska sidan, åro därför fullt riktiga. Härigenom skiljer sig låten t. ex. från de stev, som diktas i Sætersdalen i Norge, vilka åga just de egenskaper, som låten saknar. När låten vårkligen har ett erotiskt innehåll av allvarligare beskaffenhet, så utmärker sig detta genom sin synnerligen diskreta hållning. Det är endast sådana antydningar som: »vånnen min, som jag har i mina tankar»; »den lilla vånnen jag tycker om, den söker jag så gärna»; »du är min, ock jag är din i alla våra livsdagar», ock dylikt. Sällan eller aldrig träffa vi några starkare erotiska utbrott av hänförelse eller förtvivlan. Härigenom bildar låten en skarp kontrast isynnerhet till sydligare nationers enstrofiga diktning, så väl till schnaderhüpfeln som exempelvis till italienarnes *rispetto*.

»Der italiener», säger SCHUCHARDT i sin skrift *Ritornell und Terzine*, »begeistert die schönheit seiner geliebten zu den kühnsten bildern. Nichts ist ihm zu nah, nichts zu fern, nichts unmöglich. Er vergleicht die geliebte mit der sonne und dem morgenstern, mit einem adler und einer taube, mit einem prächtigen palast und der domfaçade von Orvieto, mit einer barke und dem meere, mit einer pfauenfeder und einer goldenen nadel, mit einer silbertasse und einem blatt papier, mit einer quelle von orangenwasser und einem diamantbeladenen baum, am allerliebsten aber mit einer blume.»

Till dylikt äga vi knappast en antydning. Kärleken är antingen, såsom i nästan all folkdiktning är vanligt, tämligen grovt och ohöviskt framställd, eller också behandlas den på ett satiriskt, humoristiskt ock burleskt sätt. Det humoristiska med grotesk eller burlesk anstrykning synes mig i allmänhet vara den svenska låtens egentligaste poetiska karakter.

Men detta är endast den ena sidan av densamma. Med den ofta klumpiga eller barnsliga täxten förenar sig en melodi av hänförande skönhet, full av den käckaste lustighet eller av ett vemod, som endast nordens sommarnatt kan föda. Jag hänvisar till förut meddelade låtar, såsom »Å hör du Kari» (sid. 74), »Ja e so lessen» (sid. 86), »Har du sett någon skrabbu get» (sid. 96), »Känner bocken mig» (sid. 99), »I fjor fick ja gå» (sid. 111). Tvänne synnerligen karakteristiska exempel på huru de mäst melankoliskt sköna melodier kunna förenas med de brutalaste ord må ytterligare anföras, bägge upptecknade av mig i Leksand sommaren 1891:¹

¹) Den första av dessa är, som synes, en variant till »Näckens polska». Den sjöngs för mig av en gammal gumma, som på samma gång »dansade låten» med en jämnåldrig kvinna. Takten var ej den långsamma, som vi känna, utan vanlig polsktakt. Jag har fler täxter upptecknade av ungefär samma beskaffenhet.

Å Almas-björtjen å Tronsbo-kilen, du tåka nog, innan du fick dit'en;

aj aj, det rullar uti mej, å aldri nånsin feckja so - - va för dej.

Mycket sällan inträffar det, att täxten harmonierar med melodins sorgbundna stämning ock med denna sammansmälter till en enhet sådan som i följande stycke, vilket också står på gränsen till en verklig visa (egen uppt. från Östergötl.):

Klara stjärnor med de ögon snäl - la, har ni sett min kä - ras -

te i går om kvälla? Lof-te, att han skulle till mig komma,

allt mens linden står i löv ock blomma. Fuller blommar linden,

blåser sommar-vinden, men jag tror, att lil-la vännen fått förhin - der.

I den senare av de två stroforna till denna melodi röjer sig emellertid det karakteristiska strävandet till befrielse från sorgen:

Inte går ja ensam ock allena,
gossar växer det på alla trån ock grenar;
vännen min han ä fäll inte kommen,
men jag bryr mej håller inte om'en.
Skulle han bli trolös,
inte blir ja molös,
inte håller blir ja blek om kinden.

Huru musiken är så att säga dirigerande element vid de svenska låtarna, därpå ger det sista exemplet ett synnerligen tydligt bevis. Strofformen förefaller ju ganska invecklad, men den förklaras av musiken. Melodien är av en enkel ock regelbunden 8-taktig form. Såsom ofta är fallet, är första satsen bisserad; men då täxten ej upprepas utan fortlöper, så uppstår härigenom en utvidgning av strofens fyrradiga grundtyp till en säxradig. Så har ytterligare en långrad genom inrim delats i tvänne kortrader, så att slutligen en 7-radig strof uppkommit.

Till följd av att musiken i de svenska sångdanserna sålunda visar sig vara av en mycket mera framstående beskaffenhet än poesien, är det också melodierna som övat något inflytande på vår konstlyrik, under det att ett sådant endast i ringa grad kan spåras av täxterna.

Äldre nordiska former

av enstrofig lyrik.

Då man talar eller skriver om »folkvisor», torde man väl oftast tänka på de längre berättande dikter, som med ett vedertaget, men kanske mindre lämpligt namn kallas »ballader». I alla händelser torde det väl vara oomtvistligt, att man med gamla folkvisor menar just dessa episka ballader, ock att ju längre man går tillbaka i tiden, ju renare ock ju mera oblandad bör enligt det vanliga föreställningssättet visornas episka stil vara. Visor med lyrisk prägel betraktas gärna såsom senare produkter, »folkvisornas efterklang», en »udartning», en försämring av de gamla kraftiga tonerna. Ehuru det i vissa avseenden ligger mycket riktigt i ett sådant betraktelsesätt, torde det likväl icke i en så generell form vara fullt överensstämmande med de verkliga förhållandena.

Då jag ovan, utgående från mycket samstämmiga observationer på samtida folkdiktning hos både ociviliserade ock civiliserade folk, kommit till den slutsatsen, att erotisk ock satirisk lyrik i enstrofiga diktformer är en av de ursprungligaste företeelser i all verklig folkdiktning, ock då jag vidare uppvisat denna lyrik även hos de skandinaviska folken i många arter ock delvis i mycket rik utveckling, så framställer sig sedan den frågan: huru gamla äro dessa diktformer hos oss? Funnos ej i äldre tider jämte den mera kända episkt-lyriska balladen även rent lyriska dikter av folklig natur, ock har ej någon sådan äldre folklyrik bevarats till våra dagar? Frågorna hava åtminstone någon gång i förbigående vidrörts, senast av JOH. STEENSTRUP, ock den sista har av honom besvarats med nej.

I sitt förträffliga ock av den finaste observationsförmåga präglade arbete *Vore Folkeviser fra Middelalderen* anställer denne forskare (s. 32 ff.) en kort jämförelse mellan tysk ock nordisk visdiktning. »Det eiendommelige ved vor visedigtning», säger han, »vil kunne belyses stærkere, naar vi foretage en sammenligning med de tydske folkeviser fra middelalderen. Ved at gennemgaa en af de mange samlinger af disse, ville vi saaledes træffe kjærlighedssange — —, tagelieder, i hvilke de elskende udsynge deres smerte over at skulle skilles, fordi dagen bryder frem, eller wächterlieder af lignende indhold. Fremdeles natursange — — afskeds- og vandreviser, gaadeviser, væddesamtaler, ønskeviser, landsknægt-, rytter- og soldaterviser, standsviser, en studentervise fra 1454; endelig aandelige sange og historiske viser. Til det meste af hvad her er nævnt, leder man forgjæves om sidestykker i vor stores viseskat fra middelalderen. Hele denne art lyrik var os fuldkommen fremmed, i det mindste er intet spor deraf naaet ned til oss nulevende. Omvendt have vi af heltesange eller egentlige 'kæmpeviser' en hel samling. medens der i Tydskland kun findes nogle faa.»

I detta yttrande vill jag instämma så till vida, att det är otvivelaktigt, att den medeltida folkliga visdikten i Tyskland har en övervägande lyrisk prägel, under det att den nordiska åtminstone i högst väsentlig grad har en episkt-lyrisk karakter. Men att lyrik av den art, som intager en så dominerande ställning i den tyska medeltida visdiktningen, skulle varit oss främmande i äldre tider, ock att intet spår av en dylik skulle nått våra dagar, det vill jag återigän alldeles bestrida.

Om sådan nordisk lyrik skulle finnas ungefär samtidig med den tyska, så är emellertid därmed ej sagt, att den nödvändigtvis måste tänkas vara rent nationell till sin upprinnelse; den kan ju också vara lån, ock då antingen direkt ock tydlig import eller efterhärmmning av främmande former.

*

Till en början torde korteligen få beröras frågan, huruvida över huvud taget någon äldre rent lyrisk dikt existerar ungefär samtidigt med den episkt-lyriska diktningen.

Låt oss först se på grunderna för påståendet om olikheten mellan tysk ock nordisk folkvisediktning under medeltiden.

Den folkvisesamling, som STEENSTRUP tydligen haft för ögonen vid uppräknandet av den tyska folkvisediktningens arter under medeltiden, är BÖHME's *Altdeutsches Liederbuch*, där alla dessa arter finnas representerade. Ser man nu efter, varifrån BÖHME hämtat den skatt av lyriska dikter, som av honom samlats, så visar det sig genast, att endast ett fåtal beror på medeltida uppteckningar, medan hela huvudmassan hämtats ur visböcker från 1500-, 1600- ock 1700-talen. De mäst betydande bidragen hava lemnats dels av skillingstryck från olika tider, dels av »Ambraser liederbuch» från 1582, »Frankfurter liederbuch» från 1582—1584, »Niederdeutsches liederbuch» från början av 1600-talet, »Bergliederbüchlein» från 1730; ja vissa uppteckningar häröra från ännu senare år, såsom från 1740 ock t. o. m. från 1771. BÖHME förklarar också uttryckligen i sitt företal, att titeln »altdeutsch» ej är tagen i språklig ock litteraturhistorisk bemärkelse, utan skall betyda, att visorna omfatta tiden »aus dem 12 bis zum 17 jahrhundert», såsom ju också tydligen står att läsa på titelbladet. Närmare bestämmes åldern så, att de avtryckta visorna i allmänhet äro att datera från tiden före 30-åriga kriget, ehuru visserligen också några ännu senare visor äro medtagna.

Jämföra vi de nordiska visböcker, som bevarat vår äldre folkdiktning, med de tyska, så finna vi, att de förra i det hela förskriva sig från samma perioder som de senare. Tyskarnas uppteckningar äro nog i vissa fall äldre, så att vi ej kunna föra några uppteckningar så långt tillbaka som de älsta tyska. Men huvudmassan är från ungefär samma tid. Om vi se på våra visbäckers innehåll, så finna vi, att samma nedskrivare, som bevarat våra episkt-lyriska ballader, också hava givit oss visor av annan karakter. I åtskilliga visböcker äro de lyriska visorna rent av övervägande. I en av de danska visbäckerna, den s. k. »Hjærtbogen», är förhållandet det, att om ej den rena lyriken är övervägande, vilket jag vill erinra mig att den är, så är den i alla händelser synnerligen talrikt representerad. Se vi på den kanske älsta svenska visboken, Harald Olufssons, så finna vi ju, att av dess 40 visor högst 10 kunna sägas vara ballader, under det att de andra 30 utgöras av ren lyrik i flere

former, såsom kärleksvisor, skämtvisor, andliga visor m. m. Bland de allra tidigast upptecknade äro dessutom ett par enstaka lyriska visor, som förskriva sig från 1400-talet. Om man nu för de nordiska visorna tillämpade samma metod, som BÖHME tillämpat för de tyska, så att man ur de nordiska visböckerna ock skillingstrycken samlade alla de mera rent lyriska alstren fram till 30-åriga krigets tid, så skulle det sannolikt komma att visa sig, att även om en märkbar skillnad skulle förefinnas, det likväl är så långt ifrån, att vi saknat motsvarigheter till de uppräknade arterna av tyska lyriska visor, att vi fast mera äga motsvarigheter till de allra flesta.

Att ingå på en allmän prövning av vilka arter som finnas ock vilka som icke finnas representerade på vartdera området, faller utanför min uppgift.¹ Det har här endast varit meningen att framhålla det faktum, att Tyskland ej har att uppvisa en så öfverväldigande mängd rent lyrisk visdiktning, som i handskriftliga uppteckningar bevarats från medeltiden, samt vidare att från den tid, som lemnat de rikligaste bidragen till de tyska lyriska folkvisesamlingarna, även vi äga en i många avseenden motsvarande lyrik, som visserligen må vara delvis några tiotal år senare i uppteckningen, men dock på det hela taget kan sägas vara från ungefär samma period.

Man får då ej utan vidare förklara hela den tyska lyriken stamma från medeltiden, under det att man samtidigt förklarar hela den nordiska vara en modernare produkt. Endast en närmare prövning av denna vår faktiskt förefintliga lyrik kan giva oss någon säkrare mening om dess ålder ock därmed om äldre skeden i vår folkdiktningens historia.

Samtidigt med balladerna hava sålunda en mängd väsentligen lyriska visor upptecknats. Av denna lyrik, sådan den föreligger i 1500- ock 1600-talens visböcker, är det nu emellertid

¹) I en förut citerad uppsats i *Uppsalastudier* har jag — ehuru ofullständigt ock i största korthet — behandlat dels några »gätvisor», dels vad STEENSTRUP kallar »væddesamtaler», vilka arter av lyrisk diktning utan tvivel hava mycket gamla anor i Skandinavien. Då STEENSTRUP finner en skillnad mellan de tyska ock nordiska gätvisorna däri, att de senare endast skulle finnas i episk inklädnad, så må påpekas, dels att gätvisorna finnas även i Tyskland i episk omklädnad, dels att sådana i Norden finnas i flere uppteckningar utan episk omklädnad.

en stor del, som kännetecknas av en reflekterad ton, vilken nog för denna tids naiva folkdiktning torde varit tämligen främmande. Det föreligger intet hinder för att denna reflekterade poesi delvis kan förskriva sig från medeltiden, eftersom liknande stycken finnas i medeltida uppteckningar; men däremot kan det väl anses säkert, att den ej varit folklig i samma mening som balladerna. Men den reflekterade prägeln är ej utmärkande för hela den ifrågavarande lyriken. Det finnes här ock där stycken av en enklare natur, understundom blott vissa strofer, som ganska bestämt skilja sig från sin omgivning.

För att klargöra de egendomliga drag, genom vilka dessa åsyftade stycken bilda kontrast mot de andra, har den föregående framställningen av nutida germansk folkdiktning varit nödvändig. Endast genom att ställa dessa äldre företeelser i samband med ett i våra dagar befintligt observationsmaterial torde man kunna rätt fatta deras natur. Det framgår då, att vissa av de i äldre visböcker upptecknade lyriska dikterna äro just sådana ringdansvisor, för vilka ovan redogjorts ock som bestå av löst sammanställda enstrofiga dikter.

Att diktens längd kan äga ett visst sammanhang med dess episka eller lyriska karakter, har STEENSTRUP i sitt nämnda arbete påpekat (s. 35): »Vore viser ere lange, sjeldent under en snes vers, medens de tydske meget ofte ere udbrud paa et par vers eller fem sex.» Bland de äldre visböckernas lyriska dikter finnas nu åtskilliga, som äro ganska korta, ock dessa visa sig, som sagt, enligt min mening stundom vara sammanställningar av ännu kortare. Bland de varianter till våra dagars lyriska ringdansvisor, som förut avtryckts, fanns också en (s. 65) som var hämtad ur de gamla visböckerna. »Jagh gåår vthi mijn örthegårdh» finnes i visboken i 16:o samt i något varierad form även i ms. WB. Jag erinrar om att de två första sammanhängande stroferna handla om en person, som för kärastens skull ränsar sin örtagård från nässlor. De två följande tala om ett brev, i vilket mottagaren erfar, att han är övergiven, varav han likväl ej låter sitt mod nedslås.

Likheten mellan de nyare uppteckningarna av denna ringdansvisa ock den gamla sträcker sig endast till de två första strofparen, ock till dessa hava slutit sig olika fortsättningar.

Fortsättningen på den gamla visan må nu något närmare betraktas.

De sista raderna i sista strofparet lyda:

Alder regner thet så fasth,
thet soolen skjine må.

Dessa ord kunna ha givit anledning till nästa strofs fastkedjande:

Soolen skjñ och daggen driffuer
öffuer bärgh och diupe daler;
kommer iagh till mijn hierteligh kär,
ther kan jagh bådhe snacke och taale.

Strofen visar sig genom sitt sönderfallande i två oförmedlade halvor, av vilka den första innehåller naturinledningen, vara en typisk enstrofing. Men denna strof förekommer i varierad form också i andra sammanställningar. I Drottn. Sofias Viseb. 31 finnes en lyrisk visa, som också finnes i flere andra danska visböcker. Denna visa är nästan fullständigt olika den nyss nämnda svenska visan, utom att den har följande strofer

Urtherenn gror och solen hun skien,
och iorden fanger hoghsualle;
dogen hun driffuer aff himmelen ned
öffuer bierig och dyben dalle.

Saa er ett mendeskis hoff,
enaar thet fanger hoghsualle;
naar thet kommer thill sin kierest god wenn,
tha kannnd thet bode skiemte och thalle.

Som man ser, förhåller sig detta strofpar till förut anförda enstrofing så, att vad den senare säger i en strof, det säges här i två. Är då enstrofingen en sammansmältning av dubbelstrofen, eller är det tvärtom så, att denna är en utvidgning av enstrofingen? Utan tvivel är det senare fallet. Enstrofingen är en folklig, naiv dikt av det oreflekterade slag, som uppvisats i så många fall av ursprunglig folkdiktning. Även den omgivning, i vilken den befinner sig i den svenska visan, är i stil med densamma. Den danska visan åter har reflexionens prägel: naturinledningen har gjorts om till en naturskildring, som upptager en

hel strof, ock vid sidan härav har ställt en annan strof, som innehåller en avsiktlig jämförelse med den föregående. I utvidgningen märka vi den mera bildade ock tänkande skrivaren, som dock näppeligen lyckats förbättra det motiv han gripit.

Sedan av naturinledningen skapats en hel strof med naturskildring, har denna återigän skilts från sin tyngre ock ledsammare följeslagare ock gått in i andra lyriska visor. Vi träffa honom t. ex. i Har. Ol. Visb. 31 i helt annat sällskap än i de föregående visorna:

Örtherne gro och solen skjñ,
marken får en duale;
daggen driffuer aff himmelen nidh
öffuer bergh och diupa dalar.

Men den visa, i vilken denna sista form förekommer, innehåller nu också andra enstrofiga dikter eller åtminstone med säkerhet en sådan; det är strof 5:

Æplet thett hengher såå högt ij trædh,
thett stundher til iordben att falla;
then som bliffuer suiken aff sin kære godh wen,
såå bliffuer han wel suiken aff andra.

Denna sista strof förekommer i en massa sammanställningar även såsom del av episkt-lyriska visor. Den har hållit sig fram till våra dagar ock ingår som beståndsdel i lyriska visor (se härom närmare Sv. låtar nr 6), vilka icke äro annat än samlingar av ringdansstrofer.

Även i fråga om dessa äldre visor kunna vi sålunda iakttaga samma förhållande som i de nutida ringdansvisorna, att vi genom att följa en bestämd strof kunna komma fram till ett flertal kombinationer.

Ännu bestämdare ledas vi fram till nyare ringdansvisor av den strof i visan »Jagh gåår uti min örtagårdh», som följer efter den nyss behandlade:

Min kärest hoon gåår i dantzen,
såsom en mårgon stierna;
ther står iagh och seer vppå,
jagh vnner henne gått så gerna.

Denna strof känner jag ej i någon annan gammal uppteckning, men väl finnes den som strof 4 i en för övrigt all-

deles olika ringdansvisa, upptecknad i våra dagar i Södermanland ock Småland av DYBECK (Runa 1843, s. 73):

1. Skeppet seglade så lättelig
allt uppå vattnet det blanka;
så segla' det i rosenlund,
där löv ock gräs mände vanka.
2. Ja, löv ock gräs det växer opp,
allt för min järteliga kåra;
den lilla vännen, jag tycker om,
den söker jag så gärna.
3. Ock fiskar små uti böljan gå,
de söka efter sin maka;
ock så gör jag både natt ock dag,
när jag min käresta saknar.
4. Ser jag min käresta i dansen gå
liksom en morgonstjärna,
jag fröjdar mig så gladelig
ock skådar hånne så gärna.
5. Ock dina däjeliga ögon blå
de ha gjort mina så våta;
ock var en gång jag från dig går,
visst mänd' jag sörja ock gråta.
6. Räck mig hit din snövita hand,
på det jag säker mände vara,
att du ej tager dig någon ann',
me'n jag borta mände vara.
7. Jag drager mig till främmand land,
kanske jag där bliver slagen;
men förr skall jorden gömma mig,
förr än du bliver bedragen.

Även strof 3 i denna visa har gamla anor, om den ock blivit mera ombildad under tidernas lopp. Den träffas jämte åtskilliga parallellstrofer i äldre ock nyare lyriska visor såväl

i Sverge som i Danmark, ock den finnes i varierad form isole-rad i Norge såsom stæv, i Tyskland såsom schnaderhüpfel (se Sv. låtar nr 5).

Att ett visst poetiskt motiv sålunda finnes utbrett i avvikande former ock på olika språk både i äldre ock nyare upp-teckningar, torde vara ett av de bästa kriterierna på dess ålder, då nämligen likheten ej är så stor, att man bestämt kan kon-statera ett i nyare tider gjort lån.

Den sista strofen i visan »Jagh går vthi mijn örthegårdh» lyder:

Elska en vän och haff honom kär,
een och icke flere;
så gör iagh, all kärstan mijn,
thet skall migh ingen förmeene.

Någon modernare strof, vilken kunde sägas vara densamma som denna sista, kan jag ej påvisa; men likartade strofer finnas i andra gamla uppteckningar, t. ex. i Har. Ol. 31, som med visan »Jagh går vthi mijn örthegårdh» ej för övrigt har någon beröringspunkt (se Sv. låtar 24). Men i denna sista visa träffa vi återigån ett par strofer, till vilka den föregående fram-ställningen lett fram, nämligen »Örtherne gro» ock »Æplet thett hengher såå högt ij trædh».

Endast sällan finna vi emellertid lyriska visor, vars partier äga den för enstrofig folkdiktning karakteristiska tonen i så ut-präglad form som den nu behandlade »Jagh går vti mijn örthe-gårdh». Av övriga dylika alltigenom folkliga visor, bestående av sammanradade självständiga delar, må endast ytterligare en i sin helhet avtryckas. Den finnes hos Arw. III, s. 18 under titeln »Räfvén», återgiven efter Bergshammars samling. Jag avtrycker den här efter ett obetydligt avvikande skillingstryck i Zetter-strömska saml. (Ups. bibl.), där dess titel lyder:

*En Lustig Kämpe-Wijsa Om Den Starke och dristige Ramunder.
Then Andra: Räfvén han ropar i allan Natt, Han ville icke etc.
Wijsa kunna siungas vnder sina Behageliga Melodier. Tryckt i år.*

1. Räfvén han ropar i allan natt,
han wille icke vara wåter:
»Hillebrand, låna mig skutan din,
ty mig bär ingen båter.»

Hillebrand han rider, han väcker upp sin jungfru i lunden.

2. Räfwen han stiger i skutan in,
det braka i hwarje wrånge:
»Himmelen nåde mig fattig ungerswän,
jag är worden så tungor.»
3. Räfwen han stiger i skutan in,
det braka i hwarje spiker:
»Ingen är på jorden til,
som jag håller wara min like.»
4. Qwarnen hon ståndar i stridan ström,
hon väntar sig korn i öga;
tacka wil jag hwar fager ungerswän,
som sitt ord kan wäl framföra.
5. Suggan löper i snaran in
eller i warge snöre;
efter komma hennes grisar små,
de sörja sin moder så swåra.
6. Ingen fogel flyger så högt
som örnen med sina ungar;
intet swärd biter så hårdt
som falske klaffares tungor.
7. Alla kalla mig fattige Swän,
jag är ej mycket riker;
ägde jag guld och penningar nog
så wore jag jungfrunes like.
8. Alla kalla mig swarte Swän,
jag är så passelig hwiter;
när som wi komma i swartan jord,
så äre vi alle like.

Hillebrand han rider, han väcker upp sin jungfru i lunden.

Hela tonen i denna visa tyder på en ganska respektabel ålder. Jag fäster mig mindre vid de talrika alliterationerna ock påpekar endast i förbigående förekomsten av slut-r i orden »spiker» ock »båter» m. fl. ålderdomligare språkliga företeelser. Viktigare torde vara — utom den färg av ett antikare kulturtillstånd, som otvivelaktigt vilar över densamma — dess poetiska karakter. Visan består tydligen av fäm olika partier. Det första av dessa partier utgöres av de tre första stroforna,

som med sin episka hållning möjligen kunna vara ett fragment av en ballad. Fjärde, femte ock sjätte stroforna äro tydligen enstrofiga dikter av en med det norska gamlestevets besläktad klangfärg. De två sista stroforna äro sammanhängande dubbelstrofer. Str. 6, »Ingen fogel flyger så högt», är ej blott besläktad med de norska gamlesteven, den är till ock med en variant av ett dylikt, ock är uppptecknad dels isolerad, dels i andra förbindelser både i Sverge ock Danmark, bl. a. också tillsammans med den förut berörda strofen »Æblet hænger aldrig saa højt udi træ» (se Sv. låtar 4, 6 samt tabellen vid 5).

Man ser sålunda, att dessa äldre visor äro av alldeles samma beskaffenhet som en del nyare ringdansvisor. De bestå av enstaka strofer — ofta med enstrofigens kännemärke, naturinledning — vilka sammanradats i mer eller mindre tillfälliga föreningar. Genom att följa en eller annan i dess olika sammanställningar ledas vi till andra mer eller mindre likartade föreningar. Vissa av dessa äldre strofer hava också dels i isolerad form, såsom »stev» o. d., dels i förening med andra strofer bevarats fram till våra dagar såsom partier av ringdansvisor.

I den föregående framställningen ha på ett par ställen berörts de olika arter av ringdansvisor, som förefinnas i våra dagar: dessa kunna vara antingen av det slag, som här utförligare behandlats ock bestå av sammanradade enstrofigar, eller ock vara hela visor med sammanhang mellan stroforna. I sista fallet ha dessa visor gärna en dramatisk karakter ock kunna till ock med uppträda såsom växelsånger i tvåradiga strofer, såsom förut påpekats (s. 108) eller ock i fyrradiga. Det ligger i sakens natur, att det vid den växelsång, som i dessa slags visor användes, skall framträda såsom ett önskningsmål att kunna gå ett stycke över det inlärdas ock frambringa för tillfället lämpade värser eller improvisationer. Jag har ock förut sagt, att det enda fall, i vilket en tillstymmelse till poetisk tävlingsstrid i svenska former kunde skönjas, förefanns i de tvåradiga ringdansvisorna. Men naturligtvis kan man också vänta sig, att det improvisatoriska elementet endast består däri, att man använder från andra håll kända strofer. Man bör då även i sammanhängande ringdansvisor, som helt ock hållet eller delvis

hava växelsångens karakter, kunna påträffa värser, som äro bekanta i flere sammanställningar. I några fall kunna dessa värser vara lån från en viss bestämd visa, i andra äro de lösa lyriska strofer som också förekomma alldeles isolerade.

Arw. III, s. 204 har en dramatisk ringdans, av vilken förut några strofer påpekats (slutstroferna, »Äpplen ock päron de växa på träd» m. m., se s. 109). Denna ringdans börjar sålunda:

1. Ock ungersvän växer båd' smaler ock lång,
därföre är han så stolt i sin gång.
2. Ungersvän räcker vit hand ifrån sig:
»Kom, kom, sköna jungfru, tråd dansen med mig!»
3. »Ock intet vill jag trå dansen med dig,
ty jag har så många, som akta på mig.»
4. »På mig aktar fader, på mig aktar mor,
på mig aktar syster, på mig aktar bror.»
5. »På mig så aktar min unga fästeman,
det mästa jag rädes, så räds jag för han.»

Denna ringdans har ytterligare 12 strofer, i vilka samtalet ock handlingen fortsätts. Men det här anförda första motivet är ock upptecknat i andra sammanställningar. Att det ej därför behöver vara lösryckt från en viss bestämd visa, utan kan ha varit ett kort självständigt motiv, torde bevisas av en gammal uppteckning i Visb. in 16:o. Här utföres det sålunda:

Wngerswen tager jungfrun vthi sin fampn:
»Lyster Edher danse, min allerkäreste godh wän?» —

»Gerna så will jagh dantze medh tigh,
wåre icke så många, som achte vppå migh.»

»Migh achter fadher, och migh achter modher,
migh achter syster och migh achter brodher.»

»Migh achter ochså min fästeman,
thet meste som iagh rädes, så rådhes iagh för hånom.»
Amen.

Även danska uppteckningar finnas, som innehålla samma motiv i liknande form, t. ex. följande i FEILBERGS saml., uttryckligen betecknad som danslek:

Den ridder han træder i dansen ind,
der svinger han sig så let omkring.

Og er der så nogen, den ridder har kjær,
han træder på foden, træd ikke for nær'.

»Jeg vilde så gjerne valse med dig,
men der er så mange, der vogte på mig.»

»På mig vogter far, på mig vogter mor,
på mig vogter søster, på mig vogter bror.»

Den ridder han løfter alt op sin hat,
han kysser sin jomfru og siger god nat.

»God nat, god nat, jeg rejser fra dig,
der kommer en anden og tager dig.»

Det är naturligen ej min mening att framställa dessa värser såsom prov på enstrofig diktning, utan endast att påpeka, huru i längre dramatiska ringdansvisor kunna finnas kortare, ursprungligen självständiga motiver. Men det ligger då nära till hands att även i äldre visor söka efter verkliga enstrofigar, eller åtminstone sådana värser, där ett motiv framställles i en följd av parallellstrofer, som kunna användas efter lägenhet.

Jag vill först annotera ett exempel, av vilket ingen gammal uppteckning finnes ock som därför ej upptagits i samlingen av äldre strofer, ehuru det ser ålderdomligt ut. Arw. III, s. 218 har såsom två sista strofer i en ringdans följande¹:

Ock låt oss alla rida efter i fullan dus,
fast vi ej kan hinna dansen innan dager ljus!

Låt oss alla rida efter i fullan fläng,
fast vi ej kan hinna dansen innan morgon kväll!

Ordet »efter» synes ju här innebära ett sammanhang med något föregående, vilket talar emot att stroferna skulle kunnat

¹) Arw. skriver dem som fyrradningar.

vara självständiga. Men dels innehåller ARWIDSSONS ringdans ej någonting, varpå ordet »efter» kan tillämpas, dels är den ena av de två parallellstroferna faktiskt upptecknad med endast en efterföljande strof ock ingen föregående i Runa fol. s. 52 sålunda:

Västmanlandsleken.

Ock vi ska rida, ja rida efter
i fullan fläng,
ja, om det vore, ja om det vore
i åren fäm.

Ja, I må rida ock rida efter
i åren fäm,
men honom får jag, men honom får jag
ej mer igen.¹

Äldre svenska uppteckningar av dramatiska ringdansvisor, analoga med de nyare danslekarna ock med tvåradig strofform, finner man, enligt min åsikt, exempelvis hos Arw. 126—129. Äldre exempel på vandrande tvåradiga strofer, vilka kunna betraktas som ett slags enstrofiga dikter, kunna ses i samlingen Sv. låtar nr 34—38 ock 42. Den tendens, som kunde skönjas i yngre uppteckningar, att utvidga lösa tvåradiga strofer till fyrradiga, finna vi ock i de äldre formerna. Jag hänvisar för övrigt till de i samlingen vidfogade anmärkningarna.

Liknande förhållanden som i de nu behandlade dramatiska ringdanserna med tvåradiga strofer finna vi ock i dylika med fyrradiga. Exempel på det sistnämnda slaget ger Arw. 124 A ock B samt motsvarande danska visa, DgF. 306 F ock G. Dessa äga vissa partier, som utgöras av växelsång, ock andra som ej äro så beskaffade. Det är min mening, att dessa senare partier äro tillfogade enstrofiga dikter, då jag till enstrofiga dikter i vidsträcktare bemärkelse räknar även parallellstrofer, där motivet i den ena strofen endast utgör en variation av motivet i den andra.

¹) Hur gamla stroferna äro, kan jag för övrigt ej avgöra. Uttrycket »i fullan dus» förekommer emellertid i medeltidshandskrifter (se Södw. Ordb.) ock i gamla visor, t. ex. »När dantzen gick i fullan duus» Arw. I, 39; »The hâfmen the dricke i fullan dwss» Arw. II, 128.

För att närmare belysa detta vill jag här först efter handskriften WB återgiva Arw. 124 A, »Svennens svek», ock sedermera den danska visa (DgF. 306 F), som närmast motsvarar den svenska:

1. Allrigg sågg iagg thett gräsze groo
om wintersenz thidh,
alltt sådan jag sågg i dansen tråda
så wenthe wiff.
2. Jagh paszar ey på the andra alla,
som solen öffver skin;
Chrisst gåffuo thett woro min hierteligh kär,
hon hörde migh till.
3. År thett sant, I seien för migh,
I haffuen mig [kär],
thu rid uthij min faderz gård,
thu bed om migh.
4. Jagh [war] wthÿ thin faderz gård,
han sade mig neÿ,
thager orloff min skiöne jungfru,
och fölge bort migh.
5. Tager iagh orloff wtaff mig sielff,
och fölgie bort tigh,
när såsom thu kommer på fremmande land,
så swiker thu migh.
6. Sättia will jag min huita hand
allt uthÿ bant,
att thett kom aldrig wthÿ min hug
eller tanka.
7. Hwilken som kastar enn stenn i watn,
han siunker thill grund;
och huilken som mister en fultrogen wen,
hans hierta giörz tung.
8. Huilken som kastar enn sten i watn,
han siunker ther nedh,
och huilken som mister en fultroowen,
hanz hierta giörz weh.

9. Hwilken som kastar enn fieder på watu,
hon flyter ther på,
och huilken som haffuer enn fultrogen wen,
han thenker ther wppå,
 10. Flygh bort, flyg bort liten små fugal
aff lilÿe quist
och sägh thett för min hertelig kär,
jagh komma skall wist.
 11. Flygh bort, flygh bort lithen små fugel
i diupan dall
och sägh thett för min hierteligh kär,
jagh komma ther skall.
Amen.
-

1. »Der gick en iomfrue i en dantz;
och var hun min,
ieg vilde hinde aldrig suige for alle de,
[der solen offuer skin]!»
2. »Wilde du mig aldrig suige
for alle de,
hui red du icke thill min faders gaard
och bad om mig?»
3. »Ieg war i eders faders gaardt,
och hand sagde mig ney;
i tencker paa dyd och kierlighed,
saa følger i mig!»
4. »Tencker ieg paa dyd och kierlighedt,
och følger ieg dig,
i-naar du kommer i fremmede land,
saa suiger du mig.»
5. »Da sætter ieg dig min huide haand
thill et vist pant:
ieg skall dig aldrig suige
i de fremmede land.»
6. »Hiorten löber i rosenlund,
hand kaster med halss;
saa gör ungersuend i lön att gillie,
hans tale den er falsk.

7. Hinden hun løber i rosenlund,
och hun springer lett;
saa gjør ungersuend, naar hand gillier,
hans tale den er slett.
8. Mand tager en fier och kaster i wand,
och den flyder lett;
huem der haffuer en fuld-tro wen,
hand glemmer hinde icke slett!
9. Mand tager en steen och kaster i wand,
den siuncker thill bunde;
i-huem der haffuer en lönlig sorrig,
den er vel tung.»

Jämföra vi dessa två visor, så finna vi, att i dem bägge vissa strofer framställa ett samtal mellan en ungersvän och en jungfru. ARWIDSSON utmärker såsom tal och svar endast stroferna 3—6; OLRIK däremot låter den danska visans alla 9 strofer tillhöra samtalet, i det han lägger de fyra sista stroferna i jungfruns mun. Den svenska visans två första strofer skulle man tydligen kunna ta med i samtalet och anse dem som svännens ord, innehållande hans frieri. Men i fråga om de fem sista stroferna i den svenska visan har det ej varit möjligt för ARWIDSSON att lägga dem i munnen på jungfrun, alldenstund de innehålla motsägende och till det föregående samtalet icke lämpade tankar. Så skarpa äro motsatserna ej i den danska visans motsvarande strofer (6—9), men även OLRIK tyckes ej hava varit fri från en viss tvekan om deras verkliga natur. Han yttrar nämligen i anmärkningarna (V. 2, s. 252) bl. a. följande: »Efter de egentlige samtalevers fölge saa flere vers af lyrisk billedsprog, mindende om det 16de aarhundredes folkeviselyrik og ligesaa dristigt i spring fra ét billede og én tanke til en anden. I [den här ej avtryckta red.] G [av samma visa] findes kun formaninger til oprigtighed i kjærlighed, men F gaar derfra over til möens klager, naar hun er forladt. I begge disse former kunne slutningsversene lægges jomfruen i munden». Efter min mening är det endast en tillfällighet, att de danska slutstroferna verkligt kunna läggas i jungfruns mun; de motsvarande svenska kunna det icke. Stroferna 7—8 i den svenska visan skulle då innehålla jungfruns klagan över att hava mistat

en fulltrogen vän, under det i stroferna 10—11 vännen får löfte om ett möte. De fem sista stroferna i den svenska visan stämma sålunda i avseende på innehållet varken överens med varandra eller med de danska stroferna.

Delvis är det också olika värser i den danska ock den svenska visan. Stroferna »Hiorten (Hinden) löber i rosenslund» träffas ej i den svenska formen, stroferna »Flyg bort, flyg bort, liten småfugl» ej i den danska. Men väl träffas det förstnämnda strofparet i en annan svensk visa, varjämte det föreligger i norsk uppteckning såsom gamlestev (se Sv. låtar 1).

Redan förut har jag påpekat, att vissa gamla strofer, vilka utgöra partier av ringdansvisor, äga motsvarigheter i gamlesteven. Både denna omständighet ock övriga förhållanden antyda sålunda deras släktskap med den äldre norska enstrofingen. Ock särskildt bör observeras, att såväl de senast behandlade som de förut omtalade äldre stroferna äga den naiva enstrofingens kännetecken, naturinledning.

Den naturinledning, som vi träffa i dessa äldre strofer, kan betraktas såsom mästadels formelartad. Rent formelartad är t. ex. naturinledningen i Sv. låt. nr 11—15 m. fl. Huruvida man i nr 3, »Vilken som kastar en sten i vatten», kan spåra något försök till avsiktlig jämförelse, torde vara ovisst. Däremot existerar nog sådan avsikt i nr 1, »Hiorthen han löper i haghan», ehuru ej håller den är synnerligen slående.

Ursprungligen enstrofiga dikter eller utvidgningar av dylika hava sålunda uppvisats dels sammanradade i visor, som utslutande bestå av enstrofingar, dels som tillsatser till mer eller mindre sammanhängande visor, oftast av dramatisk karakter. Ett tredje sätt på vilket de kunna uppträda är, att de tagits upp ock spunnits in i längre dikter, vilka ej i sin helhet äro folkliga, eller åtminstone icke ännu voro folkliga vid tiden för visornas nedskrivande.

Såsom exempel kan anföras Gyll. 5:

Alla mina sorgher
trådher iagh undher min fott,

thes mera iagh nu sörgher,
 thes mindre är min bott;
 thet haffuer iagh bådhe hört och sport,
 at sorghen är then varsta sött,
 lät sorgen fara.

Jagh haller thet för en dåre,
 som vidha fördhe sin ordh,
 thet kostar hans hedher och ära,
 ehuar han sether öffuer bordh,
 thet iagh tencker, mädhan iagh tigher,
 thet ingen effther migh segher,
 lät sorgen fara.

Denna visa har ytterligare 5 strofer i ungefär samma ton som de anförda, präglade av en reflexion, som är stridande mot den naiva diktens omedelbarhet. Ingen av dess strofer är sådan, att man i första ögonblicket skulle kunna antaga något folkligt element i densamma. Visserligen förmärkes en viss ojämnhet. Så klinga ju de två första raderna i första strofen ojämförligt kraftigare ock bättre än de tre sista. Men endast en jämförande betraktelse kan visa, huru det förhåller sig, nämligen att den första strofens fyra första rader utgöra ett för sig bestående helt, vartill sedermera lagts en treradig fortsättning. Detta framgår därav, att strofen i fyrradig form finnes flere gånger upptecknad dels såsom beståndsdel av andra visor, dels också alldeles isolerad såsom norskt gamlestev. I förra fallet förekommer den dels i utvidgningar såsom del av modernare lyrik, dels ock som slutstrof till visor av mera episk färg (se Sv. låtar 33). Förhållandet är alltså det, att en fyrradig, folklig enstrofing av den bildade skalden tagits upp ock gjorts till del av en längre strof, varigenom han naturligtvis åsyftat att utveckla den gammalmodiga diktningen ock giva den en nyare ock rikare form i renässansens anda.

Huruvida några fler strofer i samma visa äro dylika utvidgningar, kan ej med någon säkerhet avgöras, så länge inga enklare uppteckningar förefinnas, som kunna styrka ett sådant antagande. Man skulle möjligen vilja misstänka de fyra första raderna i str. 6:

Huar korpen ser en åthel,
 begynnar han kloncka;

när klafvaren ser tu sätta,
begyunnar han stancka.
För skal klafvarens hiartha bresta,
för än iagh skall min kiaraste mistha.
Lät sorgen fara.

Ett fjärde sätt, på vilket den äldre enstrofiga dikten framträder i gamla uppteckningar, är såsom lyriska inlednings- och avslutningsstrofer till de episka balladerna. Att vissa sådana strofer varit av alldeles annan natur än visan för övrigt, hava även äldre utgivare observerat. I ABRAHAMSONS, NYERUPS OG RAHBEKS samling *Udvalgte danske viser* äro också sådana strofer alldeles uteslutna, vilket i anmärkningarna motiveras med att de »ere sagen ganske uvedkommende» o. d. Så har »Fru Mettelils utroskab» efter redaktionen i *Tragica* en dylik inledningsstrof, »Eblet det henger saa høyt i træ», som uteslöts hos Abrah. (125), emedan den var »til visens indhold aldeles ikke passende». Någon förklaring över huru denna ock andra sådana strofer kommit att förenas med visorna, lemnas emellertid ej av dessa utgivare.

Den som först anställt betraktelser över dessa förhållanden är SVEND GRUNDTVIG. Men hans åsikter i frågan hava aldrig i någon utförligare ock fullständigare form publicerats, utan endast antytts på ett par ställen i hans stora samling *Danmarks gamle folkeviser*. GRUNDTVIG kallar de lyriska inledningsstroferna för »omkvædsstammer» eller »stevstammer», emedan visornas omkväden åtminstone stundom tyckas vara tagna ur den lyriska inledningsstrofen, som sålunda bildar omkvädets stam eller grundval. »Om disse omkvæds-stammer», säger han i DgF. III, s. 189, »der tidligere have været uændsede, fordi de egenlig kun findes klart fremtrædende i de indtil for nylig ubekjendte islandske 'Fornkvæði', men hvis tilværelse er af den mest indgribende betydning for den hele omkvæds-theori, — vil i sin tid blive udførlig handlet ved slutningen af nærværende værk». Ock i anf. arb. III, s. 475 säger GRUNDTVIG: »Alle de stevstammer, vi have til islandske folkeviser, de have (paa en enkelt undtagelse nær) en fra visernes øvrige vers forskjellig bygning. Det samme gjælder om flertallet af de færøiske stevstammer, og

naar det ikke er tilfældet med de danske, vi endnu have tilbage, da har dette sin grund i, att man tidlig har gjort ved dem det-samme som Syv gjør her:¹ taget dem ind i visen som vers, der maatte følge samme melodi og altsaa have samme bygning som resten. Hvor stevstammen ikke undergik denne forvandling, faldt den som oftest ganske bort.»

I anslutning till dessa GRUNDTVIGS antydningar uttalar sig också STEENSTRUP i *Vore folkeviser*, s. 25 ff.: »Vi finde [i balladerna] ikke subjektive lyriske udgydelser, men derimod beretning om tildragelser. Ikke destomindre vil man i det første vers af viserne jævnlig finde saadanne udbrud. Saaledes i [DgF.] nr 75 »Det tvungne samtykke:

1. Herre Gud löse vel vor angst
og sorgen af vort bryst;
i hvem som haver en lönlig sorg,
hans hjerte det er vel törst.
Herre Gud löse vel vor angst!
2. Herre Peder han bad stolt Mettelille
i fulde vintre fem;
ikke kunde han god ansvar faa
i nogen af alle dem.
Herre Gud löse vel vor angst!

Altsaa, först med det andet vers begynder fortællingen». Efter att hava anfört några andra exempel fortsätter STEENSTRUP: »Mellem indledningsverset og de følgende vers er der en bestemt modsætning, der i formel henseende fremtræder ved at rythmen ofte er en hel anden, og hvad indholdet angaar, ved at begyndelseverset er lyrisk eller af almindeligt indhold og vil anslaa en stemning, medens den følgende vise er berettende. Men staar det første vers i modsætning til de følgende, træder det paa den anden side i nöieste sammenhæng med visens omkvæd, ja afgiver ofte en af sine linier til dette, eller bygges derover. Her er altsaa indledningen til sangen eller dansen: sangeren staar frem med sit sølvkar i haanden, han anslaaar tonen og indbyder til deltagelse.»

¹) I visan »Kong Birgers söster Bengta»; se DgF. 155 ock Sv. låtar nr 38.

Någon på samma gång tillfyllestgörande ock fullt säker förklaring över dessa strofers förekomst torde kanske icke håller här kunna lemnas, utan jag måste inskränka mig till några gissningar i detta avseende.

De lyriska inledningsstroferna äro i de svenska, norska ock danska balladerna jämförelsevis sällsynta. I mina Sv. låtar träffa vi följande nummer, som hava ett sådant ursprung: 6, 7, 13—17, 29—32. Emellertid torde dylika strofer, såsom GRUNDTVIG antytt, fordom hava varit talrikare. I isländska kväden äro de regel, ock de förekomma också i de färöiska. Att de verkligt funnits i många fler visor, än där de nu händelsevis stå kvar, göres kanske sannolikt även av vissa egendomligheter i redigeringen av den älsta tryckta skandinaviska balladsamling, som existerar, nämligen VEDELS.

I de former, som visorna äga hos VEDEL, är det ganska vanligt, att de börja ock sluta med moraliska ock didaktiska reflexioner, vilka man enhälligt anser ej hava tillhört visorna i deras ursprungliga form, utan vara av samlaren själv gjorda tilldiktningar. Detta är också tydligen förhållandet, men frågan kan vara, huruvida dessa VEDELS tilldiktningar ej hava haft någon anledning. Man skulle kunna framsätta den gissningen, att VEDEL utbytt en förut befintlig strof, vilken han ej funnit äga något sammanhang med visan, mot en dylik moraliserande strof av egen tillverkning.

Även vissa handskrifter äga inskjutna strofer mellan visorna, vilka strofer pläga betecknas som skrivaresentenser ock nog också stundom äro det, nämligen då de handla om skrivarens person ock därmed i samband stående omständigheter. Emellertid äro dessa strofer ej alltid skrivaresentenser, utan äro stundom lyriska smådikter i allmänhet, vanligen av moralisk eller didaktisk natur.

I en dansk viskodex i Kgl. Bibl. i Stockholm sign. K. 13 träffar man sådana strofer som dessa, inskjutna mellan de längre visorna:

For maaneskin ieg ingen fare haer,
 nar szolen mone mig skine klar;
 men huilke soellen icke will paa,
 hand tager aff maanen huad hand kand faa.

Den blackede hest kand ieg wel smycke
 och till hoffue mesterlig neye och bucke:
 slig till min sagh mone rettelligen h  rre,
 jeg kand falsch aluorr fremf  rre.

Detta är nog icke folklyrik i den mening ordet h  r tages, men det   r möjligt, att själva sättet att str   in sådana smådikter kan äga någon grund i folkdiktningen.

Härmed må nu förhålla sig huru som h  lst — faktum kvarstår, att några visor   ga inlednings- eller avslutningsstrofer, vilka ej omedelbart sammanh  nga med visan, ock det gäller då att se till, av vilket slag dessa äro.

Jag har redan antecipationsvis uttalat, att de äro enstrofiga lyriska dikter. Det m  st vägande skälet härför   r dessa strofers egen inre natur, då deras fåtalighet g  r det svårt att finna många direkta, yttre bevis för antagandet. Ett par sådana m   emellertid framdragas.

Den nyss omtalade v  rsen »Eblet det henger saa høyt i trä» finnes i en mängd olika sammanställningar både äldre ock yngre, såsom kan ses av Sv. låtar nr 6. Det framgår därav, att den ej blott uppträder såsom lyrisk inlednings- ock slutstrof till episka visor, utan även såsom del av äldre lyriska visor; vidare såsom parti av i nyare tid upptecknade visor, vilka innehålla andra lyriska enstrofingar, samt att den slutligen också förekommer åtminstone i en form alldeles isolerad (nr 6 E). Detta pekar sålunda i samma riktning som de föregående undersökningarna gjort: att denna strof som andra dylika ursprungligen varit en självständig lyrisk dikt, som av någon anledning fogats till den längre visan.

Detsamma   r förhållandet även med ett annat exempel. En bland de f  m redaktionerna av DgF. 67, »Ridderen i hjorte-ham», har en lyrisk inledningsstrof, »I wennder op seggell aff syleke», vilken strof, såsom mig synes, på ett mycket tydligt sätt klingar oss till mötes i en uppteckning från våra dagar hos KRISTENSEN (J. F. XI, 124 B): »Vi hejser op vor' sejl saa hvide» (Sv. låtar nr 32). Men denna senare uppteckning   r ett sammanradande av l  sa ringdansstrofer, i denna egenskap synnerligen väl kända åtminstone i Sverige: »Jeg saa i öster, jeg saa i vester»; »Og kan jeg ikke til min kj  rest' komme» (jfr s. 85); »Jeg har et   ble uti min lomme» m. m.

Den lyriska inledningsstrofen är sålunda, enligt vad jag tror, ej diktad just till den eller den visan såsom en inledning, utan den har funnits förut självständig ock så ställts i en lös förbindelse med visan. Detta framgår ju ock därav, att samma inledningsstrof stundom förekommer till olika visor.

Vad nu beträffar anledningen till att sådana lyriska enstrofingar fogats till längre episka ballader, så torde det väl vara otvivelaktigt, att detta står i något sammanhang med det sätt, på vilket visorna utfördes under sång ock dans.

GRUNDTVIG har, såsom nyss nämnts, påpekat ett sammanhang mellan den lyriska inledningsstrofen eller »stevstammen» ock omkvädet, som lånas ur stevstammen. Men icke alla lyriska inledningsstrofer äro »stevstammar». Tvärtom är det påfallande, att omkvädet stundom (såsom i Sv. låt. 15 B) är en ny fänte rad, som fogas till den fyrradiga inledningsstrofen lika väl som till visans därpå följande strofer. Ock dessutom finnas ej blott lyriska inledningsstrofer utan även lyriska avslutningsstrofer. Trots detta torde anledningen till inledningsstrofens förekomst hava varit sången ock dansen. I likhet med STEENSTRUP ock andra anser jag det antagligt, att sången börjat med omkvädet, i vilket alla sedan skulle instämma. Detta omkväde har tydligen understundom kunnat utgöras av en hel strof, såsom fallet är utom i färöiska ock isländska visor även i en del svenska ock danska visor i äldre ock yngre uppteckningar. Att i sådana fall denna strof kunnat tagas av en möjligen förut befintlig enstrofig diktning, är då rätt förklarligt. Vare sig nu, att hela den lyriska inledningsstrofen upprepats av de sjungande i kor, eller endast vissa rader ur densamma bildade omkvädet, så är det dock tydligt, att detta lyriska moment kommit till, för att verklig korisk sång ock dans skulle kunna utföras till de längre episka sångerna, vilka ju alltid måste hava exekverats av en försångare.

Att dömma av redan anförda omständigheter synas de längre omkvädena av hela strofer hava varit talrikare, än de äro i nu befintliga danska, norska ock svenska uppteckningar. Detta skulle kunna bero ej blott på att man försummat skriva upp dem, utan kanske framför allt på att omkvädets längd verk-

ligen i tidernas lopp minskats till den enda i vanliga fall kvarstående raden. Vore detta förhållandet, så kunde man tänka sig, att en tid kommit, då den lyriska inledningsstrofen till sin natur varit för skrivaren oklar ock ansetts såsom parti av själva visan. Ock då visan haft en lyrisk början, så kan den likaväl ha ett lyriskt slut. Analogiskt uppstår då en lyrisk slutstrof, ock i vissa fall kan den lyriska slutstrofen rent av hava berott blott på en skrivares sammanblandning av en visas slut med en annans början.

Dessa gissningar må nu lemnas i sitt värde — så mycket torde vara ganska säkert, att samtidigt med eller till ock med före balladdiktningen har på skandinaviskt område funnits en renare lyrisk diktning, som på ett skematiskt sätt kortast kan betecknas som enstrofig.

Ännu ett förhållande, som kanske kan styrka denna slutsats, må framdragas.

Den berättande medeltidsballaden karakteriseras framför allt av sin energiska ock kortfattade form. Alla mellanleder äro borta, ock handlingen går raskt fram utan vilopunkter. Stilen är sålunda ej episk i vanlig bemärkelse, utan snarare lyriskt-dramatisk. Men emot denna visornas allmänna hållning strida på ett iögonenfallande sätt åtskilliga här ock där inlagda värs, vilka endast innehålla ett upprepande av vad som sagts i en föregående värs, t. ex. (cit. efter Steenst. Vore folkev. s. 194):

Nu sidder den svend i høieloft,
han leger med sølvet hin hvide;
saa lidet da passer den svend paa mig,
saa mangefold er min kvide.

Nu sidder den svend i høieloft,
han leger med guldet hint røde;
saa lidet da tænker nu svenden paa mig,
saa mangefold er min møde.

Dylika upprepningar träffas så ofta, att de kunna sägas höra till visornas stil. Men huru har ett sådant drag upp-

kommit, som strider mot visornas allmänna karakter? Jo, säger LYNGBYE i Fær. qvæder s. 75, »denne gjentagelse er noget særegent ved den gamle færøiske digtning (den findes og stundom i de gamle danske kæmpeviser) og tildeels nødvendig, aldenstund qvæderne ei have været skriftligen optegnede, paa det at forsangeren under gjentagelsen kunde faae lidt pusterum og imidlertid betænke sig paa det efterfølgende». Att denna hänsyn till försångarens bekvämlighet kan hava någon grund, torde icke böra förnekas. Dock förefaller mig förklaringen såsom en nödfallsförklaring. Dels kunde man ju tycka, att upptecknare, som varit medvetna om dylika upprepningsstrofers verkliga anledning, skulle hava uteslutit dem, så att de ej så ofta bevarats, som nu är fallet, dels strider den lemnade förklaringen mot ett annat yttrande om saken i fråga. Så säger WINTHER (Fær. oldtidshist. s. 445): »Når forsangeren ikke erindrer det følgende vers, istemmer man atter omkvædet, for at han kan få tid at gjenkalde sig kvædet».

Nej, sannolikast är nog, att upprepningen hör till visornas stil, fastän den tyckes strida mot denna stil i allmänhet. Man skulle då kunna föreslå en annan förklaring, att det ifrågasvarande draget berodde på inflytande från en annan ock äldre lyrisk stil.

Jag har ofta kommit i tillfälle att nämna den utvidgning av enstrofingen, som jag kallar parallellstrofer. Många ringdanser bestå endast av sådana parallellstrofer: det är en enda tanke som varieras ock kan varieras, så länge de dansande behaga. Den enklaste formen är den, i vilken den tvåradiga strofen varieras, ock ringdansvisor av dylik natur äro synnerligen gamla. Så anför BÖHME (Gesch. des tanzes II, 7) en dansvisa från 1300-talet (aus dem Ring von Wittenweiler, s. 167). Själva visan är inflätad i en berättelse på värs, som förklarar dess natur:

Sprach do bertschi (der bräutigam) mit begir:
so schullen wir ains singen,
zu ring umb alle springen.
Der red warent sie vil fro,
des huob der bertschi an also:

1. Das schaffet alls die minn, die minn,
daz wir leben ane sinn.

2. Das schaffet alls der wein, der wein,
daz wir müssen frölich sein.
3. Das schaffet alls das gold, das gold,
daz niemant ist dem andern hold.
4. Das schaffet alls das pfant, das pfant,
daz man borget so ze hant.
5. Das schaffet alls das spil, das spil,
daz ich nit mag behalten vil.

Som man ser, har denna ringdansvisa den tvåradiga balladens form, så till vida som den har fyra höjningar i varje rad. Strofernas variationer äro av ungefär samma slag som variationerna i de i våra dagar upptecknade tvåradiga danslekarna:

Äpplen ock päron de växa på kvist,
ock dansar min kära, så dansar jag visst (o. s. v., se s. 109).

Nu är enligt allmän åsikt den tvåradiga balladformen äldre än den fyrradiga, ock i överensstämmelse härmed samt av andra skäl anser jag den tvåradiga lyriska ringdansen vara äldre än den fyrradiga. Man skulle då kunna tänka sig, att den lyriska visan med tvåradiga parallellstrofer påvärvat närmast den episka balladen med dylik värform ock sedermera indirekt även dansvisor med fyrradiga strofer.

Hela detta antagande om en lyrisk enstrofsdiktning, samtidigt med eller till ock med äldre än balladen, stöder sig sålunda på de framdragna exemplens natur, vidare på att vissa företeelser i våra äldre folkvisuppteckningar ej utan ett dylikt antagande synas kunna få sin förklaring. Ock det stärkes i hög grad genom de observationer på all naiv folklirik, som i inledningen till denna avhandling framdragits. Enstrofig lyrisk diktning till dans hör till de mäst utbredda företeelser i mänskligt liv, det är så att säga en naturlag. Sådan diktning i flera utvecklingsformer finnes hos germanerna än i dag, ock flödar på vissa ställen rikligen. Den måste då hava